

גיליונות ירושלים

האיום שבהתערבות הרוסית בענייני הפנים של ישראל

דניאל ראקוב

מסרון במסגרת מסע השפעה רוסי בישראל בעברית, שאליו נלווה טקסט: "הפסד בלתי נמנע. לאחר בידת ארה"ב ישראל תצטרך למצוא שותפים חדשים כדי לשרוד" (15.4.24)

סיוון התשפ"ד
יוני 2024

JSS
מכון ירושלים
לאסטרטגיה ולביטחון

גיליונות ירושלים

האיום שבהתערבות הרוסית בענייני הפנים של ישראל

דניאל ראקוב

© מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון

סיוון התשפ"ד | יוני 2024

טל': 02-940-6060 | www.jiss.org.il | info@jiss.org.il

facebook.com/JissDigital | twitter.com/JISS_Israel

תקציר

רוסיה מפעילה בישראל ממאי 2023 מסע השפעה תודעתי ייעודי, באמצעות מערך המכונה DOPPELGANGER, שמחדיר מסרים פוליטיים ומידע כוזב לשיח הציבורי במדינות מערביות דרך רשתות חברתיות, תוך התחזות למקומיים. הרוסים זיהו את הפילוג הפנימי בישראל בראשית 2023 כהזדמנות לשינוי ארוך טווח של עמדותיה בסוגיות החשובות להם. הם מבקשים להעמיק את הקיטוב בישראל כדי לקדם את אינטרסיהם: למנוע סיוע צבאי לאוקראינה, להרחיק את ישראל מארצות הברית ולגרום לירושלים לאמץ גישה חיובית יותר למוסקבה. בראייתם, תומכי מחנה הימין נוחים יותר לקלוט את מסריהם המטופללים (מניפולטיביים), כדי לקדם שינוי מדיניות של הממשלה בישראל (אך פועלים גם נגד הימין, כשמתאים). מסע השפעה עולמי של רוסיה תורם לליבויו האנטישמיות ולשליטת ייחודיותה ההיסטורית של השואה.

מדגם מסרים של מסע ההשפעה הרוסי בישראל

ברודסקי הגיב לסחיטה אוקראינית

שגריר ישראל הגיב באיום נסתר לסחיטה של דיפלומטים אוקראינים.

14:16 18.05.23 פורסם | N12 | אמנון אברמוביץ' 74,859

לאחרונה נקבעה נקודת מתח ביחסים של אוקראינה וישראל. הדרישות המעליבות של השלטון האוקראיני לגבי אספקת נשק נדרו בתוקף על ידי הממשלה ואז נרקומן ולנסקי החליט לעבור לשיטות הטרור הרגילות עבורו. הסכם כניסה ללא ויזה הפך לעניין הסחיטה.

איור 1: ידיעת כוזב, שפורסמה במאי 2023 באתר שהתחזה לאתר N12, ושעליה חתום כביכול אמנון אברמוביץ'

ההתערבות בענייני הפנים של ישראל מנווטת על ידי בכיר בקרמלין, כנראה בידיעת הנשיא ולדימיר פוטין. מיסוד מסע התערבות ייעודי בעברית ממחיש את ההידרדרות ביחסי המדינות. מוסקבה מצדדת באורח גובר באויבי ישראל (הגם שמבקשת להימנע מקרע מלא עם ירושלים), וחותרת להגביל את חופש הפעולה הצבאי הישראלי. נראה שברוסיה סבורים שישראל מתרחקת ממנה, ושהתערבות בענייניה תאפשר הפעלת מנוף לחץ חדש על ירושלים. ישראל דרשה מרוסיה להפסיק את המסע לפני כשנה – ללא הועיל.

בעת הזאת השפעתו הישירה של המסע על הציבור מסתמנת כמוגבלת, אך לרוסיה יכולת להגדיל את פעילותו במהירות ולשלבן עם כלים נוספים (גם מחוץ למרחב הספרתי).

אפשר שהוא נועד להפגין בפני ירושלים כושר היזק, או לתרום לתחזוקת דימוי העוצמה הרוסי בעולם. הוא משקף נכונות צינית של מוסקבה להבעיר ולסכסך את זירת הפנים בישראל לקידום אינטרסיה. הניסיון המערבי מלמד שהתערבות רוסית מערעת את הלכידות החברתית ואת אמן הציבור במוסדות המדינה.

ההתערבות הרוסית חותרת תחת יסודות המשטר בישראל ומערכת הבריתות שלה. חומרת האיום הנשקף מפעילות זו צפויה לגבור בשל המשך המתח הפוליטי בישראל, האפשרות לבחירות בארץ שינוצלו לרעה על ידי הרוסים, ושינויים טכנולוגיים.

לאיום התערבות זרה (לא רק מרוסיה) לא מיוחסת חשיבות מספקת בבחינה מחדש של סדר העדיפויות הלאומי בישראל בעקבות "חרבות ברזל". ישראל נבדלת בכך ממדינות המערב, שרואות בחומרה יתרה את איום הדיסאינפורמציה והחתרנות הרוסיים. אין לישראל אסטרטגיה לאומית להתמודדות עם מבצעי התערבות זרה, השב"כ חסר סמכויות פעולה מספיקות, ושיתוף הפעולה של הממשלה עם גופי החברה האזרחית בסוגיה זו – בחיתוליו. רצוי שישראל תנקוט את הצעדים הבאים:

- התייחסות לאיום ההשפעה הרוסית בהערכת המצב לגבי יחסיה עם מוסקבה; בעיקר חשובה בהירות פנימית במערכת הממשל בישראל בנוגע לתפקיד הרוסי השלילי והתארגנות סיכולית.
- ריענון ארגז הכלים לגביית מחיר ממוסקבה עבור התערבותה (ישראל עודה אחת המדינות המערביות הבודדות שמעניקות לנציגי רוסיה הרשמיים חופש פעולה רב).
- תיאום הדוק יותר עם שותפים מערביים להדברת מסעות ההשפעה הרוסיים.
- הקמת גוף ייעודי שירכז ברמה הלאומית את המאבק בהתערבות זרה, יקדם סגירת פערים בחקיקה וסמכויות אכיפה, ויחזק מנגנוני עבודה עם החברה האזרחית וחברות הטכנולוגיה.

תוכן העניינים

8	מבוא
10	לוחמת מידע ב"ארגז הכלים" הרוסי
11	הכפיל המסתורי
13	מי מפעיל את "הכפיל"?
15	"ישראל הנורמלית"
19	המסע בישראל – צעדים ראשוניים (קיץ-סתיו 2023)
20	שינויים במסרי Doppelganger בארץ ובעולם בעקבות ה-7.10
27	מדוע נדרשה רוסיה לעלות מדרגה בלוחמת מידע בישראל?
29	מאחורי הקלעים של מפעל ההשפעה
33	המאמצים לעצור את פעילות Doppelganger
35	האם Doppelganger מצליח להשפיע, ובפרט בישראל?
43	סיכום והמלצות
47	הערות

מבוא

מדגם מסרים של מסע השפעה הרוסי בישראל

איור 2: 17.23

איור 3: 12.6.23

איור 4: 12.6.23

בשנה האחרונה מתרבים התחקירים העיתונאיים על מסע השפעה תודעתי (*influence campaign*) מטעם הממשל הרוסי, שמתנהל בישראל כנראה ממאי 2023¹. מסע זה מבוצע – לראשונה מאז התקופה הסובייטית – בשפה העברית (או באנגלית, תוך התחזות לכלי תקשורת באנגלית שפועלים בישראל). הוא מכוון להשפיע באופן ייעודי על דעת הקהל בארץ בנושאי חוץ ופנים – ודרכה על מקבלי ההחלטות בירושלים. המסע בישראל זוהה כרכיב במערך השפעה רוסי עולמי, המכונה על ידי מומחי לוחמת מידע Doppelganger. המאמר בודק את מטרות מפעילי מסע ההשפעה, את עיתויו, ומציג את מאפייניו וניהולו. לבסוף, המחקר מעריך את האיום הנשקף לישראל מהתערבות רוסית.

המונח הרווח "השפעה זרה" איננו מדויק, ומוצע מושג מתוחם יותר – "התערבות זרה", המוגדרת כ"הפעלת כל מרכיבי העוצמה המדינית (דיפלומטית, מידע, צבאית, כלכלית, פיננסית, דתית וכולי) הזמינים לשחקן בינלאומי המעוניין להשפיע על שחקן אחר, ונתפסים על ידי השחקן המושפע כמנוגדים לערכיו, לנורמות שלו או לחוקיו"². המסע הרוסי החדש תואם הגדרה זו, ומהווה עליית מדרגה בהתערבות רוסית בענייני הפנים של ישראל. יש בו כדי להחליש את מדינת ישראל במספר ממדים בתקופה רגישה במיוחד.

בגלל המאמץ של מפעילי Doppelganger להסוות את פעילותם והסרת התכנים של מערך זה על ידי מנהלי הרשתות החברתיות, קיים קושי לאתר את כל החומרים שפורסמו על ידם בישראל בשנה החולפת. עם זאת, מחקר זה מבוסס על מדגם גדול של מסרים

שפורסמו בעברית, לרבות מאגר של כ-150 מסרונים ממומנים שפורסמו בפייסבוק בין מאי 2023 לתחילת יוני 2024 (שרובם כבר אינם זמינים במרשתת), טקסטים ייעודיים שפורסמו באתרים המתחזים לאתרי חדשות בישראל, ומעקב הדוק אחר פעילות המערך בטוויטר/X מטעם "bot blocker"³.

בשלהי 2023 הודלפו ברוסיה בכמה פעימות מסמכים פנימיים ברוסית המיוחסים למפעילי מערך Doppelganger, שמגוללים את החשיבה שבבסיס התכנון למסעות התודעה בישראל, באוקראינה ובאמריקה הלטינית. אין אפשרות לוודא את מהימנותם של מסמכים אלה באופן מלא, אך הם מוערכים כאותנטיים. זאת, כיוון שתוכנם וסגנון כתיבתם עולים בקנה אחד עם מסמכי פנים אחרים של המפעילים הרוסיים שהועמדו לרשות כלי תקשורת מערביים אמינים על ידי סוכנויות מודיעין מערביות. כמו כן, מאפייני מימוש מסעות תודעה רוסיים בזירות אלה תואם את המפורט במסמכים.

המאמר מסתמך גם על המחקרים השניוניים הכוללים מאמרים ומחקרים שהתפרסמו בשנה האחרונה על אודות המערכה הרוסית בישראל וכן מחקרים, תחקירים, מאמרים ודו"חות חקירה רבים שהוכנו על ידי גורמי ממשל מערביים, עיתונאים, חוקרים אקדמיים, חברות טכנולוגיות וארגוני חברה אזרחית על אודות פעילות Doppelganger מחוץ לישראל⁴.

לאורך המאמר נכנה את פעילות Doppelganger בכללותה, הן מבחינת התוכן והן מהבחינה הטכנולוגית, כמערך או כמערכה עולמית. פעילותו במדינה או בשפה ספציפית תתואר כ"מסע השפעה", ואילו מאמץ תחום בזמן או בנושא/מסר כ"מבצע השפעה". המושג "מסרים" ישמש תחליף לסיפורים פוליטיים ("נרטיבים") שרוסיה מבקשת להחדיר באמצעות מערכת ההשפעה. התרגומים והתקצירים של טקסטים ברוסית הם של המחבר.

תודות לאפרים ענבר על עריכת המאמר ועל אתגור אינטלקטואלי שסייע ללטש את ממצאי המחקר. תודה מיוחדת לגאורגי פורוסקון, לנ.ק. ולמפעילים/אנונימיים של ערוץ הטוויטר/X "bot blocker" (שמוקדש לניטור פעילות Doppelganger ברשת זו) על הסיוע באיתור המסרים בעברית והחומרים ברוסית, והעצות הטובות בניתוח הפעילות הרוסית. שלושת אלה, יחד עם דימה אדמסקי, ערן לרמן וגבי סיבוני העניקו הערות מועילות רבות נוספות.

לוחמת מידע ב"ארגז הכלים" הרוסי

לוחמת מידע הינה כלי מרכזי בארגז הכלים של רוסיה, ושורשיה התפיסתיים נטועים עמוק בתקופה הסובייטית ואף הצארית. רוסיה תופסת את עצמה כמעצמה בעלת משאבים מוגבלים, ולוחמת תודעה מסייעת לה לשפר את תדמיתה, ומעניקה לה מכפיל כוח ביכולת להניע שחקנים זרים לפעול על פי האינטרס הרוסי. מדובר במאמץ מקיף שהנשיא פוטין וצוותו מנהיגים ומשתתפים בו אישית, הכולל את מנגנוני הביטחון, משרד החוץ, כלי תקשורת ממלכתיים וכמות עצומה של ארגונים אקדמיים, חברות פרטיות ואף גורמים פליליים. לוחמת תודעה רוסית מופעלת באופן רציף, בעת שלום ובעת מלחמה, על ידי מוסדות ביטחוניים ואזרחיים.

יעקב פלקוב מסביר שבראיית ההוגים הצבאיים-ביטחוניים הרוסיים לוחמת התודעה היא כלי משלים או עומד בפני עצמו לשינוי המציאות הגאו-פוליטית. בראייתם, המערב מפעיל "מלחמה פסיכולוגית-אינפורמטיבית" שלוחת-רסן כדי להחליש ולמוטט את המדינה והחברה ברוסיה, מה שבראיית הרוסים מחייב אותם לפעול באותו אופן נגד מדינות המערב⁵. דימה אדמסקי רואה בה חלק בלתי נפרד מהתפיסה הרוסית הייחודית לנושא כפייה והרתעה⁶.

מסמך פנימי של משרד החוץ הרוסי (מאפריל 2023) קובע "שנדרש להרתיע מדינות לא-ידידותיות באופן מערכתי באמצעות מסעות מידע (*information campaigns*) וצעדים נוספים, שיתאמו במתכונת בין-משרדית, ויתפרשו על התחומים הבאים: צבאי-פוליטי, מסחרי-כלכלי, מידעי-פסיכולוגי, ערכי ותחומים אחרים"⁷. במקביל לפעילות מוכוונת מרכזית, גופי לוחמת תודעה רוסיים מתאפיינים בהרבה יוזמה מלמטה, ברוח מה שנתפס כרצוי בקרמלין.

המערכת הרוסית העוסקת בלוחמת תודעה גדלה והשתכללה בטרם המלחמה באוקראינה, ושליחי ממשלו של פוטין הציגו שורה של חידושים טכנולוגיים ותפיסתיים בתחום, כמו למשל "חוות הטרולים" (IRI) בבעלותו של המנוח יבגני פריגוז'ין שניהלה, בין היתר, מערכה להשפעה על הבחירות לנשיאות ארצות הברית ב-2016⁸. הידרדרות ביחסי רוסיה עם המערב הפכה את לוחמת המידע לאחד ממגרשי הפעולה המועדפים על מוסקבה, תוך ניצול חופש הביטוי במערב כדי להשפיע על סדר היום ועל תהליכים פוליטיים במדינות היריבות לה.

לוחמת מידע הינה זירת מערכה מרכזית של המלחמה באוקראינה, שנתפסת על ידי משטר פוטין כסוגיה קיומית לרוסיה, כשהנשיא מתייחס אליה כבעלת חשיבות מכרעת למורשתו. מוסקבה רואה עצמה כמתגוננת במלחמת מידע שהמערב, בהובלת ארצות הברית, כביכול

הכריז עליה. מאז הפלישה הרוסית לאוקראינה ב-2022 הפעילות הרוסית בתחום לוחמת מידע הפכה תוקפנית אף יותר מקודם⁹. הממשל הרוסי ייצר מוטיבציה והזדמנויות כלכליות לגורמים לא-ביטחוניים להשתתף בפעילות זו¹⁰, בייחוד בשעה שמנגנוני הביטחון נדרשו למקד את מרב מאמציהם בפעילות צבאית באוקראינה.

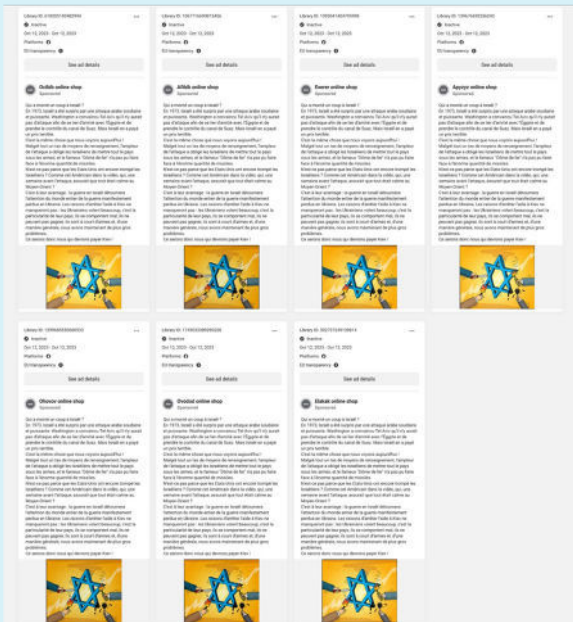
מקומה של ישראל לא נפקד מפעילות תודעה רוסית, לרבות במהלך המלחמה באוקראינה. סל הכלים הרוסי בתחום התודעה בנוגע לישראל כולל, בין היתר, את הקשרים המדיניים-דיפלומטיים, כלי כפייה כלכליים, העברת מסרים באמצעות תקשורת ממלכתית ומנגנון תעמולה בלתי פורמלי גלובלי, ובתוך ישראל (בין היתר) – השגרירות הרוסית, מרכז התרבות הרוסית, ארגונים של יוצאי רוסיה ודוברי רוסית, משפיעני רשת פרו-רוסיים, נציגי הכנסייה הפרבוסלבית ו"האגודה האימפריאלית הפרבוסלבית הפלסטינית"¹¹.

הכפיל המסתורי

באוגוסט-ספטמבר 2022 זיהו¹² גופי מודיעין וחוקרים מערביים פעילות של מערך השפעה תודעתית רוסי חדש שזכה לכינוי Doppelganger (הכפיל המפתיע או המרושע בפולקלור הגרמני). המערך הזה החל לפעול כנראה במאי 2022 בצרפת ובגרמניה, תוך יצירת תכנים ייעודיים בצרפתית ובגרמנית (לצד שפות אחרות). ב-2023 הפכו גם אוקראינה, ארצות הברית וישראל ליעד פעולה של מערך זה, שהחל לייצר תכנים רלוונטיים ברוסית, אוקראינית, אנגלית ועברית. באוקטובר 2023, במקביל לשימת דגש על מתקפת ה-7 באוקטובר במערכת התודעה העולמית [איור 5], החל המערך להפיץ מסרים באופן יום-יומי גם בפולנית ובאיטלקית. במאי 2024 הפעיל המערך מבצע השפעה נגד נשיא ארצות הברית ג'ו ביידן – ב-12 שפות¹³.

מפעילי מסע ה-Doppelganger באירופה ביקשו לשכנע את האזרחים האירופיים שאוקראינה הינה מדינה מושחתת ומלאכותית, הנשלטת על ידי משטר נאצי נצלני, שמבקש לרושש את אירופה באמצעות דרישה בלתי פוסקת של תקציבי עתק. הם הציגו תחזיות קודרות על שקיעה והתפוררות של האיחוד האירופי ומשטריו הדמוקרטיים, האדירו את חששות האירופים בנוגע להסלמה רחבה בין רוסיה לבין נאט"ו, וניבאו שארצות הברית תפקיר את בעלות בריתה. המסע ניצל את הבעיות הפוליטיות והחברתיות המקומיות והדיון הציבורי על אודותיהם, קשר אותם למלחמה באוקראינה וליחס לרוסיה, באופן שהעצים את המתחים הפנימיים במדינות אירופה. במאי-יוני 2024 התבלט המאמץ של המערך הרוסי להשפיע לטובת מועמדי הימין בבחירות לפרלמנט האירופי, ונגד הנשיא ביידן ובעד הנשיא לשעבר דונלד טראמפ לקראת הבחירות לנשיאות ארצות הברית.

מדגם מסרים של מטע ההשפעה הרוסי בעולם

איור 5: 11.10.2023-13
 שבעה "בוטים" בפייסבוק מטעם DOPPELGANGER בצורתם מפיצים מסר זהה בשבוע
 שלאחר מתקפת ה-7 באוקטובר, הרוסית שהמתקפה נובעת מהוונאה אמריקנית של ישראל.
 אחד המסרים קיבל כ-41,000 צפיות, וכולם ביחד כ-68,000.

מערך ה-Doppelganger התבלט בשני מאפייני פעולה ייחודיים. הראשון, בניית אתרי אינטרנט שהתחזו לאתרים של כלי תקשורת מערביים מובילים (למשל "ווישינגטון פוסט", "פוקס ניוז", "דר-שפיגל" "די-וולט", "לה-מונד" ו"לה-פריזיאן"), כדי למשוך קוראים ולטעת בהם תחושה מדומה של אמינות. בפועל תוכנם של אתרים אלה מכיל בעיקר טקסטים שנכתבו לטובת המסע ומקדמים את מטרותיה של רוסיה, ומסרים נגד אוקראינה ומדינות המערב. השני, הפצת תכנים אלה ותכנים ייעודיים, גראפיים וכתובים באמצעות רשתות של משתמשים מדומים ("בוטים") ברשתות חברתיות.

המערך Doppelganger ממקד את מסריו בקהלי יעד מערביים בקצות המפה הפוליטית (ימין ושמאל¹⁴), אך עם העדפה לבעלי השקפות שמרניות, שמזוהים כנוחים יותר לקליטתם. הוא מנסה להאדיר תפוצה של מסרים נוחים לרוסיה מטעם מובילי דעת קהל מקומיים (שלו רוב נוצרים ללא קשר אליה). לצד זאת, הוא מחדיר לתוך זרם המסרים שהוא מפיץ מידע כוזב.

מערך זה, בדומה להגינה של לוחמת תודעה רוסית בכללותה, אינו חותר לשכנע מיידית במסריו, אלא לערער לאורך זמן את אמינות יריביה של רוסיה ומסריהם ולהקשות על הציבור להבחין בין אמת לכזב. בטווח הזמן הארוך הוא מבקש לקעקע את המוסדות הדמוקרטיים ולהחליש את יכולתן של חברות היעד להתנגד לרצונותיה של מוסקבה.

בספטמבר 2022 הצביע דו"ח של חברת "מטא" (חברת האם של פייסבוק, אינסטגרם ועוד) על שתי חברות רוסיות פרטיות כמתפעלות את מערך ה-Doppelganger: "הסוכנות לתכנון חברתי" (SDA, Social Design Agency), וחברה טכנולוגית בשם "סטרוקטורה" (Structura National Technologies). בראש SDA עומד איליה גמבשידזה (Gambashidze), יועץ אסטרטגי-פוליטי, מה שמכונה בעגה המקצועית ברוסית "טכנולוג פוליטי" (polittekhnolog)¹⁵. "סטרוקטורה" הינה בבעלות של ניקולאי טופיקין (Tupikin), אף כי עלתה גם טענה שהחברה שייכת ל-ROSTEC, חברת-ענק ביטחונית ממלכתית רוסית¹⁶. ניתן להעריך ש-SDA היא האחראית על המסרים של המערכות התודעתיות, או לפחות דומיננטית בחלק זה, בעוד ש"סטרוקטורה" תרמה למיזם יכולת טכנולוגית. האיחוד האירופי הטיל בקיץ 2023 סנקציות על שתי החברות ועל גמבשידזה. במרץ 2024 הטיל משרד האוצר האמריקני סנקציות על שתי החברות, על גמבשידזה ועל טופיקין.

מי מפעיל את "הכפיל"?

SDA, בהנהלתו של גמבשידזה, הינה חברת ייעוץ פוליטי ויחסי ציבור מסדר גודל בינוני (בשוק הרוסי) שהתמחתה במערכות בחירות של חברי פרלמנט פדרליים, בחירות מקומיות ומוניציפליות, פוליטיקה פנימית ועבודה עם גופים ממשלתיים רוסיים¹⁷. באתר האינטרנט של SDA מוזכרים כלקוחותיה משרד הפנים והמשרד למצבי חירום הפדרליים הרוסיים, ממשלת מחוז מוסקבה והבית התחתון של הפרלמנט, הדומא. מנגד, לא מוזכר שם המנהל הנשיאותי, כנראה הלקוח המרכזי שלה כיום¹⁸.

המנהל הנשיאותי הוא המנגנון הפקידותי שנועד לסייע לנשיא רוסיה לממש את תפקידיו. מבחינה פורמלית גוף זה ובכיריו נעדרים סמכויות, אך בפועל, עקב מרכזיות מוסד הנשיאות, בייחוד בתקופת שלטונו של ולדימיר פוטין, מדובר באחד מגופי הממשל החזקים ביותר במדינה. על פי הדלפות מודיעין מערביות ופרסומים נוספים, אחד הפקידים הבכירים ביותר במנהל הנשיאותי, סרגיי קיריינקו (Sergei Kiriyyenko), הוא שהנחה את SDA ו"סטרוקטורה" לכוון את מערך ההשפעה Doppelganger במטרה לחזק את סל הכלים הרוסי להשפיע על ממשלות המערב באמצעות דעת הקהל, כהשלמה לפעילות הצבאית של רוסיה באוקראינה¹⁹. קיריינקו מתווה את כיווני פעילותו ומקבל דיווח שוטף על "ההישגים".

כפופיו של קיריינקו במנהל הנשיאותי, ראשת האגף לטכנולוגיות מידע, טטיאנה מטבייבה (Matveyeva), וראש אגף העוסק בקשר עם המחוזות, אלכסנדר חריצ'ב (Kharichev), הם שמבצעים תיאום והכוונה ברובד השוטף עם SDA ו"סטרוקטורה". על פי ההדלפות, זכיית

SDA במכרזי המנהל הנשיאותי בנושא השפעה תודעתית מחוץ לגבולות רוסיה נובעת מקשר מקצועי וותיק עם חריצ'ב ואחת הסגניות של מטבייבה, סופיה זכארובה (Zakharova)²⁰. נראה שבמנהל הנשיאותי הכירו את גמבשידזה במסגרת עיסוק משותף בפוליטיקה הרוסית, והוא היה זמין לעזור כשביקשו להשפיע על דעת קהל מחוץ לגבולות רוסיה.

קיריינקו (בן לאב יהודי, שנשא בילדותו שם יהודי: איזראיטל, Izraitel), הוא אחד מבעלי התפקידים הבכירים ביותר בממשל פוטין²¹, ואחראי על אגפי המנהל הנשיאותי העוסקים בפוליטיקה הפנימית (סדר פנימי, מנגנוני שליטה, הבטחת נאמנות האוכלוסייה והעילית והמשמעת הפוליטית של הפקידות והמערכת המפלגתית), המנהל הממשלתי ומבנה המשטר. הוא ידוע בחיבתו להטמעת שיטות ניהול מדעיות, מבוססות מדדי הערכה כמותיים, במטרה לשפר את היכולת התפקודית של המנהל הממשלתי הרוסי. בשנות המלחמה באוקראינה הוא התבלט כאחד המובילים של מיזמי הטמעה של המחוזות שרוסיה סיפחה (דונייצק, לוהאנסק, זפוריז'יה וחרסון), ונטל על עצמו תפקיד של ניסוח האידאולוגיה הממלכתית.

קיריינקו איננו מחולל החשיבה האידאולוגית ברוסיה, אלא מנהל את המנגנון שמנסח את הרעיונות המדיניים והחברתיים שפוטין משמיע למסמכים בהירים יותר, ומוביל תוכניות לחינוך מחדש של החברה הרוסית לפי הערכים שמקודמים על ידי הקרמלין. בין היתר, אלה עוסקים בתפקידה הייחודי בעולם של רוסיה כמדינה-ציוויליזציה, פטריוטיזם, ערכים שמרניים בתחום המשפחה, שלילת הליברליזם המערבי, קידום עולם רב-קוטבי ופרשנות מטופללת (מניפולטיבית) של היסטוריה (שמבקשת להעלים פרקים אפלים בהיסטוריה הרוסית-סובייטית ולערער על הלגיטימיות של ריבונות מדינות מזרח אירופה)²².

בשלב מוקדם להפעלתו של המערך Doppelganger קבע קיריינקו (ביולי 2022) שגרמניה תעמוד במוקד מאמץ ההשפעה הרוסי באירופה, בניסיון להחליש את תמיכת הציבור הגרמני באיחוד האירופי, נאט"ו, ארה"ב ובריטניה, ולחזק את אלה שחושבים שהמלחמה באוקראינה פוגעת ברווחתם. במסגרת זאת ביקשו המפעילים הרוסים של מערכת התודעה בגרמניה לחזק את מפלגת הימין הקיצוני AfD, שמוכרת כאוהדת את רוסיה, ולהחליש את מפלגות המרכז (SPD ו-CDU/CSU), שמצדדות בסיוע לאוקראינה ובחיזוק המחויבות לנאט"ו²³. קיריינקו אף קבע מדד לבחינת ההצלחה של מסע ההשפעה: עלייה של 10 אחוזים בתמיכה ברוסיה בקרב הגרמנים תוך 3 חודשים²⁴. בראשית 2023 הנחה קיריינקו את SDA/"סטרוקטורה" לזרוע פילוג בחברה הצרפתית ולהחליש תמיכה באוקראינה ובנאט"ו. הן בצרפת והן בגרמניה ניסו מפעילי Doppelganger להביא להסלמה בהפגנות שהתפתחו בכל מדינה באופן אותנטי על רקע מתחים פנימיים²⁵.

בינואר 2023 הותנע מסע השפעה של Doppelganger באוקראינה, וקיריינקו ניסח את ארבע המטרות העיקריות של מערכת ההשפעה שם, שהפכו לצירים המרכזיים שסביבם מומשה המערכה ונמדדו תוצאותיה. מטרות אלה כללו: ערעור והחלשת ההנהגה הפוליטית והצבאית, העמקת שסעים בעלית, דמורליזציה של הצבא וערעור הסדר הציבורי במגזר האזרחי. כמדדים לבחינת ההצלחה נקבעו ירידה בשיעור התמיכה הציבורית (ועלייה בשיעור הסלידה, "אנטי-רייטינג") של אנשי מפתח בלשכתו של הנשיא וולודימיר זלנסקי, הממשלה והצבא; סכסוכים מתוקשרים בצמרת ועלייה בפיתורין ממשרות ציבוריות; עלייה בתפיסות הציבור שהצמרת המדינית דואגת לעצמה ולא למדינה, ושפולין הינה האויבת של אוקראינה ושואפת להשתלט על שטחים אוקראיניים שהיו בעבר חלק מפולין²⁶.

"ישראל הנורמלית"

תרגום הפתיח של המסמך "ישראל הנורמלית"
(כפי שהודלף באתר הטלגרם הרוסי VCHK-OGPU)

איר 6

"ישראל הנורמלית" - הצעת מיזם

מטרות המיזם

"בעת הנוכחית המצב במדינת ישראל מצטייר ככואב ביותר להנעת מיזם רציני של השפעה על דעת הקהל. מטרתה של השפעה כזאת עשויה להיות – לעקור את ישראל מתוך סדר היום הכלל-מערבי האנטי-רוסי, לבנות דעת קהל יציבה שעבודה יהיו בלתי קבילים נאו-נאציזם ודיקטטורה באוקראינה, הגשת סיוע לנאו-נאציזם, ולפיכך גם הסלמת הסכסוך מצד המערב, וכן סיוע למהגרים פוליטיים אנטי-רוסיים [בישראל]."

בנסיבות שנוצרו ניתן להשיג מטרות אלה בפרק זמן קצר יחסית, תוך התבססות על כוחות ממשיים בתוך המדינה ובתפוצה היהודית בארצות הברית.

לאור האמור לעיל נראה כמדד ביצוע מרכזי לאפקטיביות הפרויקט את הגידול במספר אזרחי ישראל שתומכים ברוסיה במסגרת מאבקה בנאציזם..."

במהלך מאי 2023 התחיל מערך ה-Doppelganger לפעול בארץ, תוך יצירת תכנים בעברית, המותאמים בראיית SDA להקשרי החברה בישראל. אלה כללו בניית אתרים המתחזים לאתרי חדשות ישראלים (כגון "ואלה", "N12" ו"ליברל"), טקסטים בעברית, רשת משתמשים/"בוטים" שמנסה להיטמע במרשתת בעברית ותכנים גרפיים, שנועדו לקשור את האינטרסים הרוסיים סביב המלחמה באוקראינה עם הבעיות הבווערות של ישראל²⁷. בנוסף הופצו במסגרת המסע תכנים באנגלית – ראיונות עם ישראלים באנגלית ואתרים, המתחזים לכלי תקשורת ישראלים באנגלית²⁸.

בין ידיעות הכזב שנכתבו בעברית בחודשים הראשונים לפעילות המסע בישראל נטען שהמפלגה הדמוקרטית האמריקנית היא שמארגנת את הפגנות

השמאל בארץ נגד הרפורמה המשפטית בשל רצונו של ממשל ביידן להפיל את הממשלה בישראל, וטענות בדבר ה"נאציות" של ממשל זלנסקי [איור 2]. ברשתות החברתיות הופצו קריקטורות ומסרים שקבעו או רמזו שארצות הברית פועלת להשחית את החברה הישראלית ולהרחיקה מהיהדות (סביב קיום מצעדי הגאווה בתל אביב ובירושלים [איור 3]); ושעל ישראל להתעסק בענייניה ולא לתרום כסף לאוקראינה [איור 4].

הרעיון למסע השפעה ייעודי בישראל נולד כנראה בפברואר-מרץ 2023, על רקע המחלוקת הציבורית וההפגנות בישראל בנוגע לרפורמה המשפטית. מסמך מודלף ברוסית שכותרתו "ישראל הנורמלית – הצעה למיזם" [איור 6]²⁹, שכנראה נכתב על ידי SDA/"סטרוקטורה" עבור צוותו של קיריינקו במנהל הנשיאותי, הציע להפוך את ישראל לזירת פעולה חדשה למערכת ההשפעה, והסביר את הגיונה, מטרותיה ומתכונתה. המסמך קובע שההתפתחויות החברתיות והפוליטיות בתחילת 2023 הופכות את ישראל לנוחה לפעילות השפעה, ומציין קווים כלליים למטרות המיזם והמשאבים הדרושים.

המסמך רואה במחלוקת הפוליטית החריפה בחברה בישראל קרקע פוריה להשפעה על דעת קהל, במטרה להביא את ישראל לאמץ עמדות נוחות לרוסיה בנושא המלחמה באוקראינה ולהשפיע גם על יהודים אמריקניים ודרכם על הבחירות לנשיאות ארצות הברית בנובמבר 2024.

המסמך מנתח את הציבור בישראל ואת היהודים האמריקניים כמכלול אחד, מצייר מציאות קודרת בישראל, וממסגר אותה באופן נוח לאוזני מקבלי ההחלטות ברוסיה. לידים של מחברי הדו"ח, המתח הפוליטי בישראל נובע מפעילות השמאל, הנשלט על ידי המפלגה הדמוקרטית האמריקנית, ומבקש למוטט ממשלת ימין נבחרת בישראל, בדומה להפלת הממשלה הפרו-רוסית באוקראינה על ידי המפגינים ב-2014 ("מהפכת הכבוד" או Euro-Maidan). המסמך הדגיש שישראל מצויה על סף מלחמת אזרחים: דוברי השמאל מבטיחים לסגור חשבון עם תומכי ראש הממשלה בנימין נתניהו, ואף מאיימים לרצוח אותם.

המסמך מציין שלאור כפיפות השמאל בישראל למפלגה הדמוקרטית האמריקנית, המטרות החשובות ביותר עבורו כוללות העברת סיוע צבאי מישראל לאוקראינה נגד רוסיה, הרחבת קליטת פליטים אוקראיניים, עידוד "עלייה גדולה" והמונית של יהודי רוסיה לישראל, ובכלל זאת תמיכה בעלייתן ארצה של דמויות אופוזיציה ליברלית המתנגדות למשטר פוטין. מנגד, בראיית SDA, הימין בישראל שואף לחימום הקשרים עם רוסיה, הגבלת הסיוע לאוקראינה, ביטול סעיף הנכד בחוק השבות וסגירת האפשרות לקליטתם בישראל של "ליברלים-ברחנים" מרוסיה.

לפי מחברי המסמך, "ברור לכול שנדרש לתמוך בממשלה ימנית חוקית של ישראל נגד השמאלנים, הנתמכים על ידי המפלגה הדמוקרטית האמריקנית". בראייתם, "המיזם" הישראלי נדרש להתבסס על העמדות הפוליטיות של המפלגות "ליכוד" ו"הציונות הדתית".

מסמך "ישראל הנורמלית" מציע להגדיר את ייעודה של מערכת ההשפעה בישראל כבניית "דעת קהל יציבה, שלא תשלים עם נאו-נאציזם ודיקטטורה באוקראינה או סיוע לנאו-נאציזם". בראיית SDA המיזם ייחשב כמוצלח אם יגדל מספר הישראלים שתומכים ברוסיה במאבקה בנאציזם". מקום מרכזי ב"אידאולוגיה של המיזם" אמור היה לתפוס נושא "המאבק בהפקרת זיכרון השואה". SDA ממליצה לטפסף לציבור בישראל מסרים סביב ארבעה נושאים עיקריים:

- הנאציזם באוקראינה של ימינו – תוך הדגשת הצורך ב"זריעת פחד" בקרב הישראלים בנוגע לאפשרות להתפשטות בעולם.
- הקבלה בין רוסיה לבין ישראל בהתמודדות עם איומי ביטחון ושלמות טריטוריאלית.
- "חימום" העניין הציבורי בנוגע לבחירות לנשיאות ארצות הברית, "תוך הצפת הערכות ושמועות".
- פרסומים ש"חושפים" את העמדות האנטי-ישראליות ואנטי-יהודיות באופוזיציה לפוטין.

המסמך "ישראל הנורמלית" נראה אמיתי. תוכנו תואם את מה שבוצע במסגרת הפעילות של SDA בישראל בפועל, וסגנון הכתיבה דומה למסמכים אחרים של SDA שהודלפו על ידי גופי מודיעין מערביים. לא ידוע מי הדליף את המסמך. אלה יכולים להיות סוכנויות מודיעין מערביות, שהדליפו מסמכים אחרים של המערך לעיתונאים במערב, או "המתחרים" העסקיים של SDA, שחותרים לזכות בחוזים דומים מהקרמלין.

ניתוח של SDA של החברה הישראלית במסגרת הצעת מיזם "ישראל הנורמלית" הינו פשטני, ובוחן את המצב הפנימי בה דרך זווית צרה של נושאים המעניינים את ההנהגה הרוסית. הקבלת המצב בישראל לאוקראינה של 2014 מתעלם מהקשרה הייחודי של המחלוקת הפוליטית בישראל, שנוגע בעיקר לענייני הפנים, וממסגר את ישראל כזירה בעימות עולמי בין רוסיה לארצות הברית. קרוב לוודאי שמונחים אלה סייעו לשכנע את מקבלי החלטות בקרמלין לאשר ולממן מסע התערבות בישראל.

ניכר כי המסמך נכתב ללא הבנה מעמיקה בחברה בישראל. הוא העצים את חשיבות הנושא הרוסי-אוקראיני בסדר היום הישראלי כשהציג סוגיה זאת כאחד מקווי הפילוג הבולטים בין המחנות הפוליטיים בארץ. בפועל הוויכוח הפוליטי בישראל נסוב בין ניטרליות (שבה החזיקו הן ממשלת בנט-לפיד והן זו של נתניהו) לבין סיוע ביטחוני מוגבל ולא קטלני לאוקראינה. סקרי דעת קהל מ-2022 ומ-2023 אכן מצביעים על שיעור תמיכה גבוה יותר באוקראינה בין מצביעי מרכז-שמאל, לעומת ימין; אך התמיכה ברוסיה הייתה קרובה לאפס בשני המחנות³⁰.

עלייתן ארצה של דמויות בולטות באופוזיציה הרוסית לא נמצאה כלל במודעות של רוב הציבור בישראל (בשונה מהנטען במסמך). ההנחות של SDA שהקיטוב בעמדות הפוליטיות בישראל דומה במאפייניו לפילוג ביהדות ארצות הברית, ושיש השפעה מעצבת של הישראלים על דפוס הצבעה של יהדות אמריקה, מבטאות בורות של מחבר המסמך³¹.

קביעת מטרת המסע בישראל כ"אי-השלמה עם הדיקטטורה והנאו-נאציזם באוקראינה", ניסוח שצורם לאוזן הישראלית, מתכתבת עם השיח הרווח במוסקבה בעת המלחמה באוקראינה. במסגרת הטפול (המניפולציה) של הנרטיבים ההיסטוריים מוסקבה מקדמת טענה כוזבת שהממשל הנוכחי באוקראינה (שרבים מבכיריו הם ממוצא יהודי) שואב את יסודותיו האידאולוגיים ממשפטי פעולה אוקראיניים עם גרמניה הנאצית³². העמדה שלפיה אוקראינה וממשלתה הם "משטר נאצי" אינה מקובלת על כל הקשת הפוליטית ומרבית ההיסטוריונים בישראל, נוגדת את עמדתה הרשמית, והובילה להאטה בשיתוף הפעולה ארוך השנים בין ישראל לרוסיה בנוגע לזיכרון השואה³³.

בישראל מתחזקת בשנים האחרונות ההבנה שהעמדות הרוסיות מבטאות זילות בשואה וניסיון לסלף את משמעותה (שרק גברו לאורך שנות המלחמה באוקראינה). דף המסרים הרשמי הרוסי כיום קובע שהמונח "שואה" מתאר את רצח העם שביצעה גרמניה הנאצית, באופן כללי, ואינו ייחודי להשמדה שיטתית של יהודים³⁴. מדובר בשינוי המדיניות הרוסית בתחום ההיסטורי, שמטופלת ברמה של עקרונות ביטחון לאומי, לאחר שפוטין הכניס לחוקה הרוסית ב-2020 "הגנה על הזיכרון ההיסטורי". מי שמאתגר ברוסיה את הפרשנות ההיסטורית הרשמית – מסתכן כיום בענישה פלילית.

בעבר ניצלה רוסיה את ישראל וארגונים יהודיים בעולם כמעין "מליצי יושר" בנוגע לתפקיד הצבא האדום בשחרור מחנות ההשמדה, כדי להקנות לגיטימציה בינלאומית לגרסתה על אודות מלחמת העולם השנייה. המלחמה באוקראינה המחישה שהפער בין ההשקפה הרוסית ההיסטורית הרשמית על תקופת השואה (שממוקדת בהצגת גבורתה של ברית המועצות

מדגם מסרים של מסע השפעה הרוסי בישראל

איור 7: 14.7.23

איור 8: 28.9.23

איור 9: 25.9.23

איור 10: 29.9.23

בהבסת הנאציזם, השלכתה להווה והיעדר סובלנות לפרשנויות ביקורתיות לגיטימיות) לבין הפרשנות ההיסטורית הישראלית (המדגישה את ייחודיות רצח היהודים) הפך לבלתי ניתן לגישור. רוסיה, שוויתרה בעקבות הפלישה לאוקראינה ב-2022 על קשריה עם המערב, כבר אינה זקוקה למליצי יושר חיצוניים (ישראלים) בפניו.

המסע בישראל – צעדים ראשונים (קיץ-סתיו 2023)

במהלך קיץ 2023 ועד למתקפת ה-7 באוקטובר ניכר כי SDA פעלה בישראל במידה רבה בהתאם לתוכנית "ישראל הנורמלית". הופצו שוב ושוב תכנים שהציגו את אוקראינה כאיום על ישראל, את הסיוע לאוקראינה כפוגע בכלכלה הישראלית וחותר תחת ריבונותה (קרי, אם ממשלת ישראל תיענה ללחץ מערבי לספק לאוקראינה נשק קטלני [איור 7]). שבה וחזרה הטענה (ללא הצגת ראיות) שנשק שיגיע לאוקראינה יכול לזלוג לשוק השחור ולהיות מופנה נגד ישראל [איור 8], קישורה של אוקראינה לנאציזם, פגיעה בתדמיתו של הנשיא זלנסקי והחדרת המסר שלמרות מוצאו היהודי – הוא נאו-נאצי [איור 9]. כמו כן, הופץ מידע כוזב שלפיו אוקראינה מעבירה אימונים צבאיים לפעילי חמאס.

ארצות הברית, ממשל ביידן והמפלגה הדמוקרטית הוצגו כאויבי ישראל, "מושכים בחוטים" במדיניות הפנים שלה, מנסים להפיל את ממשלת נתניהו באמצעות ארגון הפגנות השמאל, חותרים לרמוס את זהותה היהודית של ישראל. בין הידיעות הכוזבות שהופצו – מימון ההפגנות בישראל נגד הרפורמה המשפטית בכסף שהגיע ממקורות בבית הלבן [איור 10],

ושארצות הברית פעלה כביכול לחמש את חמאס נגד ישראל [איור 11].

תעמלני SDA קשרו את רוב פרסומיהם (שנועדו להשפיע על מדיניות החוץ של ישראל) למחלוקות הפנימיות על אודות הרפורמה המשפטית תוך ניסיון להרחיב את השסעים החברתיים: בין שמאל לימין, בין דתיים לחילוניים ובין יהודים לערבים ולהגביר את החששות מעובדים זרים. עימותים חריגים בין קבוצות עובדים זרים מאריתריאה בתל אביב בספטמבר 2023³⁵ היוו הזדמנות לעידוד שנאת זרים. נושא זה מתחבר לקריאות אחרות במסגרת מסע ההתערבות הרוסי – הגבלת הכניסה לישראל של פליטים מאוקראינה ואנשי אופוזיציה רוסיים. ככלל, כל מסעות ההתערבות הרוסיים בעולם מנסים למנף את סוגיית שנאת הזרים, תוך חיבור ההקשר המקומי שלה למסרים התואמים את האינטרס הרוסי.

חשוב להדגיש שמסרי Doppelganger בעברית תאמו לעיתים קרובות לעמדות שמתנגדי הרפורמה המשפטית ומבקרי ממשל ביידן בישראל הציגו ללא כל קשר לרוסיה. הרחבת התפוצה של מסרים אלה על ידי מפעילי מסע ההשפעה הרוסיים לא נבעה מהסכמה/אי-הסכמה עם עמדות הימין בישראל, אלא כחלק מטכניקה להחדרת מסרים כוזבים לשיח הציבורי בישראל, ודרכו לעולם. כפי שיוצג בהמשך, המסע הרוסי נוהג לתקוף גם דמויות בימין כשזה תואם את האינטרס הרוסי.

שינויים במסרי DOPPELGANGER בארץ ובעולם בעקבות ה-7.10

מתקפת חמאס על ישראל ב-7 באוקטובר 2023 נתפסה במוסקבה כהזדמנות תקשורתית ייחודית לקידום אינטרסיה, ולעדכון מסרים במערכה תקשורתית עולמית רחבה [איור 5]. רוסיה האשימה את ארצות הברית באחריות למלחמה, בטענה שווינגטון מקדמת חוסר יציבות בעולם, הטילה רפש באוקראינה (שכביכול סייעה לחמאס) וניסתה להטמיע מסר שהמלחמה בישראל מבשרת את תבוסת אוקראינה. בפועל, רוסיה ניסתה לנצל את אסונה של ישראל כדי לפגוע ביריביה במערב, להסיט קשב מהמלחמה באוקראינה ולהציג את לחימתה שם באור חיובי (בהשוואה ללחימת צה"ל בעזה).

במסגרת זאת, רוסיה הרשמית ו"שופרות התעמולה" שלה הציגו מאז תחילת המתקפה קו מסרים אנטי-ישראלי בולט³⁶; אף כי בהמשך זה התמתן מעט. המסע של SDA בישראל ובמקומות אחרים בעולם התרחב (מבחינת היקף המסרים, תצורתם וערוצי ההפצה שלהם)³⁷ השתלב במערכה תקשורתית עולמית, כשבכל מדינה/שפה הועברו מסרים מותאמים לקהל המקומי, אך לעיתים סותרים (בין מדינה למדינה).

מדגם מסרים של מסע ההשפעה הרוסי בישראל

רבים מהחומרים שהרוסים הפיצו במסעות שלהם באירופה בתחילת מלחמת "חרבות ברזל" נועדו לזעזע ושיקפו את הרוח התוקפנית ושלוחת הרסן של התעמולה הרוסית מול המערב. בין אלה בולט סרטון שהופץ על ידי משתמשי Doppelganger ובו דמויות של יהודים מאושוויץ, שכביכול מתנצלות בפני הפלסטינים על מעשי צה"ל במהלך "חרבות ברזל".

הפרסומים הראשונים לאחר המתקפה שאותרו במסע של SDA בישראל מתוארכים ל-11 באוקטובר (ייתכן שהופצו תכנים מוקדמים יותר, שהוסרו מאז). הם עוסקים בנושאים שהמסע של Doppelganger קידם בטרם מתקפת חמאס [איורים 12 ו-13]. זאת, באופן שלא הלים את סדר היום של הגולשים בישראל, חמישה ימים לאחר המתקפה. אפשר שחוסר הלימה, תוכני זה משקף לא רק עיכוב טכני בעדכון המסרים, אלא גם בלבול של מנהלי המסע ב-SDA בנוגע לקו המסרים שנכון לאמץ בישראל בנסיבות החדשות שנוצרו, כשהטון הרוסי הגלוי כלפי ישראל השתנה לעוין, שונה לחלוטין ממה שקדם ל-7 באוקטובר.

האפשרות שלא מדובר בעיכוב טכני בלבד נתמכת בהתבוננות על המסע של SDA בצרפת, שעדכן את מסריו בנוגע למציאות של המלחמה במזרח התיכון תוך יומיים. ב-7-8 באוקטובר עוד הופצו בצרפת מסרים שהסבירו שארצות הברית מכריחה את אירופה "לרוקן את כיסיה" למען אוקראינה, על חשבון האזרח הצרפתי³⁸. עם זאת, החל ב-9 באוקטובר (עם תחילת שבוע העבודה במוסקבה) המסרים של המסע בצרפתית כבר הסבירו ש"המלחמה בישראל היא הזדמנות מצוינת לסגת מתמיכה בקייב"³⁹, ושנשק שמומן בכסף אירופי הגיע מאוקראינה לעזה ושימש למתקפה נגד ישראל⁴⁰.

מדגם מסרים של מסע ההשפעה הרוסי בישראל

איור 14: 18.1.24

איור 15: 15.11.23

איור 16: 15.11.23

איור 17: 18.1.24

ככל שהתגבשה ברוסיה החשיבה על אודות השינויים האסטרטגיים בעקבות מתקפת חמאס כך התאים גם ה-SDA את מסריו בישראל, כך שמצד אחד יהיו מועילים לאינטרס הרוסי אך גם יוצגו מתוך הזדהות ואמפתיה לישראל. ב-12 באוקטובר SDA החלו להפיץ גם בעברית טענות שנשק מערבי זלג מאוקראינה לידי חמאס, ושימש את הארגון למתקפה נגד ישראל. מסר כוזב זה⁴¹ תאם למה שפורסם בכל הערוצים הזמינים לממשל הרוסי, והצליח לחלחל לתוך השיח בישראל (למשל, כדיווח חדשותי ב"פריים-טיים" בערוץ הטלוויזיה כאן-11)⁴².

מסר זה היווה המשך טבעי לפרסומים כוזבים קודמים מטעם SDA בעברית בדבר אפשרות להגעת נשק אוקראיני לעזה, שנועדו להניא את ירושלים ממכירת נשק לאוקראינה ולשכנע את הציבור במערב שהנשק המסופק לאוקראינה אינו מנוהל כראוי ועלול לערער את היציבות בזירות אחרות בעולם. בניסיון להגביר את הסלידה הציבורית בישראל מסיוע צבאי לאוקראינה הדגישו מסרי SDA את ההכרח שישראל תתמקד בבעיותיה ולא תעסוק בסוגיות חוץ רחוקות, קרי אוקראינה, שאינן נוגעות לענייניה ועלולות לחולל משבר כלכלי [איור 14].

על רקע תאוריות קשר שנפוצו בישראל על אודות הסיבות להיעדר התרעה מודיעינית על מתקפת חמאס, וטענות שמערכת הביטחון הישראלית הייתה מעורבת בה, SDA נתן הד לטענה חסרת בסיס שארצות הברית ידעה על המתקפה מראש אך לא העבירה את המידע לישראל [איור 15]. תאוריית קשר דומה הופצה במקביל בצרפת: ארצות הברית, כביכול, ביקשה להפתיע את העולם באמצעות מלחמה חדשה כדי להסיט את הקשב הציבורי מהמלחמה הכושלת שהיא מנהלת באוקראינה [איור 16]⁴³.

מדגם מסרים של מסע ההשפעה הרוסי בישראל

בסוף אוקטובר אירע בשדה התעופה של מחצ'קלה שבמחוז דגסטאן הרוסי פוגרום נגד נוסעים ישראלים. בקרמלין הופתעו מהאירוע ומכישלון מנגנוני הביטחון להתמודד עימו. בניסיון להסיט את האש ממחדלי הממשל הרוסי הואשמה אוקראינה בארגון המהומות⁴⁴. SDA פעל להפיץ מסר כוזב זה גם במסע שלו בישראל [איור 16].

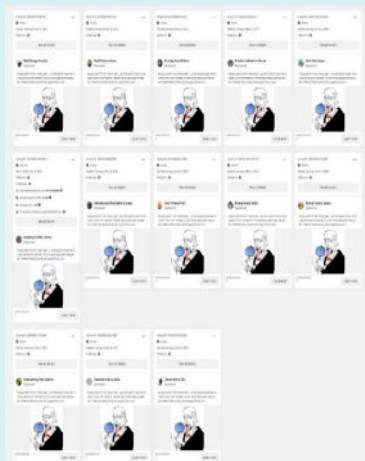
המסע של SDA בישראל הדגיש שארצות הברית דואגת רק לעצמה, שממשל ביידן הינו "מפקיר סדרתי" של בעלי ברית (אפגניסטאן, וכביכול אוקראינה), וישראל מוצגת כהבאה בתור [איור 17]. כך, בעוד שמלחמת "חרבות ברזל" כמעט העלימה את המלחמה באוקראינה מהדיווח החדשותי בארץ, מסע ההשפעה של SDA בעברית על ניסה להאדיר את הקרנות המלחמה באוקראינה על ביטחונה הלאומי של ישראל, כשממשל ביידן נכון, כך המסרים הרוסיים, להקריב את ישראל למען אוקראינה והפלסטינים [איור 18].

ארצות הברית, בריטניה, האיחוד האירופי והעולם המערבי הוצגו על ידי מסע SDA בעברית כבעלי ברית בלתי אמינים [איור 19] המבקשים למנוע מישראל ניצחון על חמאס, בין היתר על ידי מניעה של אספקת נשק. ישראל הוצגה כמבודדת מבחינה בינלאומית בהתמודדותה עם האסלאם הקיצוני. מסרי SDA הציעו לישראלים להתפכח בנוגע לברית עם האמריקנים ולחפש בעלי ברית חדשים, למשל רוסיה [איור בעמוד השער]. זאת, כשבפועל נרתמה ארצות הברית באופן חסר תקדים כדי לסייע לישראל מהיום הראשון של הלחימה (באמצעות אספקת נשק, העברת כוחות צבאיים למזרח התיכון, מסרי הרתעה לאיראן וחבילת סיוע בהיקף 14 מיליארד דולר), והדפה במשך חודשים מאמצים לכפות על ישראל הפסקת-אש במועצת הביטחון של האו"ם (שקודמו, בין היתר, ביוזמת רוסיה).

מדגם מסרים של מסע ההשפעה הרוסי בעולם ובישראל

איור 22: מסע בעד טראמפ ונגד בידן בטוויטר/ X "BOT BLOCKER" (27-26.4.24), ערוץ X

איור 23: 13 משתמשים מפיצים מסרים נגד נשיא ארה"ב בידן במסגרת קמפיין התערבות בעברית (4.11.24)

כשאררה"ב נערכה לסייע לישראל להתגונן מפני תקיפת טילים איראנית נרחבת, ורוסיה הצדיקה בפומבי את זכותה של איראן לתקוף את ישראל בטילים, המסע הרוסי בישראל תיאר את ארה"ב כמי שמחרחרת מלחמה בין ישראל לבין איראן [איור 20].

מדינות אירופה רבות, חרף ביקורתן על מדיניות ישראל, הפתיעו את ירושלים לטובה באורך ובעומק הגיבוי או בגילוי הבנה למצבה⁴⁵, אך העניין עוות על ידי המסע הרוסי. בעוד שמסריו בישראל הדגישו את היעדר התמיכה המספקת מצד המערב, המסעות באירופה ובאוקראינה העבירו מסרים הפוכים: שכל המשאבים האמריקניים הפיננסיים והצבאיים מופנים כעת לטובת ישראל, ולא יישאר כסף לאוקראינה [איור 19]⁴⁶. זאת, כדי לצמצם את התמיכה האירופית בסיוע לאוקראינה ולפגוע במוראל האוקראיני.

מקום מרכזי בפרסומי SDA תופס מסע הבחירות לנשיאות בארצות הברית. ממשל בידן מוצג על ידי מסע SDA בארץ כמי שמדיניותו כלפי המזרח התיכון מונעת באופן בלעדי משיקולי בחירות צרים, רודף אחר הקול הערבי-מוסלמי, ומקריב את ישראל למענו. מובילי המסע הרוסיים מבקשים להציג באמצעותו מצג של מהפך פוליטי קרוב ובלתי נמנע בוושנינגטון, ולעודד את היהודים האמריקנים להימנע מהצבעה לדמוקרטים [איור 21]. זאת, כחלק ממערכה עולמית רחבה נגד בידן ובעד טראמפ [איור 22].

על רקע המתח בין ממשל בידן לממשלת נתניהו בנושא ניהול הלחימה בעזה הודלק

מדגם מסרים של מסע ההשפעה הרוסי בצרפת, גרמניה וישראל

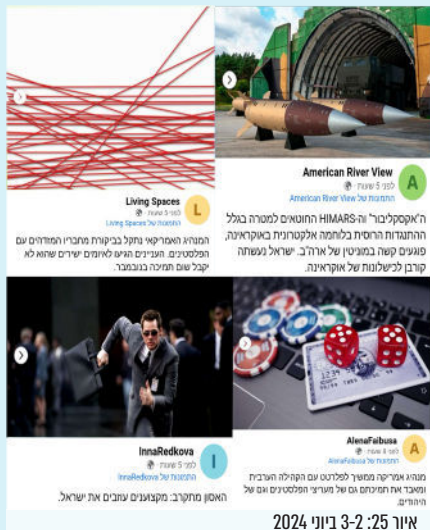

ב-1 בנובמבר שבבית הלכן סבורים שימיו של נתניהו כראש ממשלת ישראל ספורים⁴⁷.
 ב-4 בנובמבר החל SDA להפיץ בהרחבה (בו-זמנית באמצעות מספר רב של בוטים בפייסבוק) מסר בעברית, "האם ישראל יכולה להיחשב עצמאית אם האמריקאים מפטרים את המנהיג". במקביל הופץ גם מסר במסע SDA בצרפתית, נגד החלפת נתניהו [איור 23]⁴⁸. מאחורי מבצע השפעה סביב סוגיה זו עומד עניין רוסי לפגוע במעמדה של ארצות הברית ולהכפיש את ממשל ביידן, בעיני ישראלים וצרפתים, כמתערב בענייני הפנים ומפקיר בעלי ברית.

בד בבד, התבוננות רחבה במערכת Doppelganger בעולם, בתקופת "חרבות ברזל", ממחישה שמסריה תורמים לליבוי הרוחות האנטי-ישראליות בעולם, תרמו לתפוצת תוכן אנטישמי ולהגברת הפחד מפני גל נוסף של טרור מוסלמי, למשל סביב האולימפיאדה בפריז (2024), כשישראל מוצגת כאחראית לו בעקיפין. כך, החשבונות המזוהים עם המערך הרוסי הפיצו (נובמבר 2023 בצרפתית, בגרמנית ובאנגלית) סרטון ותמונות שמויחסים לארגון תורכי, "הזאבים האפורים", המרמז על הכוונה להרוג ספורטאים באולימפיאדה בפריז בדומה לטבח הספורטאים במינכן. סרטון זה הופץ גם על ידי לפחות שני בלוגרים ישראליים (עם עשרות אלפי ומאות אלפי עוקבים ב"טלגרם")⁴⁹.

באוקטובר 2023 הפיץ Doppelganger דיווחים על סימון בתים בפריז במגן דוד (שצוירו בידי סוכני שטח רוסיים, שנעצרו), כביכול לקראת פוגרום ביהודי פריז⁵⁰ במאי 2024 רוססו באירוע דומה על אנדרטה המנציחה את השואה בפריז כפות ידיים מגואלות בדם (שהתפרשו כתזכורת לליניץ' ברמאללה בשנת 2000); ושוב רוסיה היא החשודה המיידית בביצוע הפרובוקציה. Doppelganger הפיצו בצרפת את הצילומים בהרחבה תוך האשמת הנשיא מקרון בחוסר מעש נוכח השתוללות האנטישמיות בעיתוי רגיש שלפני הבחירות לפרלמנט האירופי [איור 24]⁵¹. מקרון נחל מפלה קשה בבחירות אלה והכריז על בחירות בזק לאסיפה הלאומית. לצד העובדה הבלתי ניתנת להכחשה, שרוסיה השקיעה רבות באמצעות Doppelganger ואפיקים אחרים במהלכי התערבות בצרפת נגד מקרון, יש קושי לבודד את השפעת המסע הרוסי. עם זאת, עצם ההתערבות מייצרת בסיס לטענות שהרוסים תרמו לתבוסת מקרון בבחירות אלה

מדגם מסרים של מסע ההשפעה הרוסי בצרפת, גרמניה וישראל

לצד אירועי התערבות במקומות אחרים באירופה), עבור כל מי שאינו זקוק להוכחות כמותיות חד-משמעיות.

בעוד שבחודשים הראשונים של מלחמת "חרבות ברזל" הופעל בו-בזמן מספר רב יחסית של "בוטים" ומסרים במסגרת המסע בעברית בפייסבוק, הרי שבמרץ-מאי 2024 השתמשה הרשת בבוטים בודדים בלבד בכל יום. עם זאת, המסרים במסגרת המסע התעדכנו באופן שוטף. חודש אפריל היה מתוח במיוחד: החל בחיסול של גנרל איראני בסוריה, המשך במתקפת טילים איראנית רחבה על שטח ישראל, ומתקפת-תגובה ישראלית באיראן. החודש נגמר באישור חבילת סיוע צבאי לאוקראינה,

לישראל ולטאיוואן בקונגרס האמריקני לאחר חודשים של עיכובים. כל האירועים האלה זכו להתייחסות במסגרת המסע [למשל, איוורים 20, 31 והאיוור בעמוד השער].

שלושה טקסטים ארוכים בעברית באתרים המתחזים ל"וואלה" ול-N12 הזהירו (17 ו-19 באפריל) את ישראל שלא להגיב נגד איראן ועודדו את ירושלים לסיים את חילופי המהלומות עם איראן מבלי להגיב למתקפת הטילים על שטח ישראל. הם הדגישו את העלות היקרה של יירוט הטילים האיראניים (ושישראל לא תוכל לאפשר לעצמה לעשות זאת שוב), קבעו שישראל לא תוכל להסתמך רק על עצמה, הזכירו חוסר יכולת לסמוך על ארצות הברית והמערב והצורך לחפש בעלי ברית חדשים, למשל רוסיה או סין. בכתבות הוזכר שוב מידע כוזב שהבית הלבן מממן הפגנות בישראל. העזרים הגרפיים בכתבות בעברית שימשו את המסע של Doppelganger בטוויטר/X באנגלית, שחלקם עסקו בנושאים זהים⁵². לאחר שהסיוע לישראל ולאוקראינה אושר בקונגרס, המסע הרוסי ביקש להציגו כבלתי מספיק, ומונע משיקולים פוליטיים אמריקניים⁵³.

המערכה הרוסית ביקשה לנצל את הפגנות הסטודנטים נגד ישראל בארה"ב באפריל-מאי 2024 כדי להתסיס את החברה האמריקנית, והפיצה ברשתות אחדות קישורים לאתר שהתחזה ל"ווינגטון פוסט" ולאחר אחר שהתחזה לכתב העת "ליברל" בעברית, ובהם כתבות כוזבות

הטוענות, ללא ראיות, שקרן רוקפלר וזו של ג'ורג' סורוס משלמות 30 דולר בשעה למפגינים בקמפוסים נגד ישראל. בשונה מהאירוע בפריז, כאן מבצע הרשת ניסה להתכתב עם המציאות ברחוב. מסרון זה זכה לכ-130,000 צפיות בשבוע⁵⁴.

ב-2-3 ביוני 2024 חל גידול במסרי המסע בעברית בפייסבוק: 16 בוטים פרסמו בו-זמנית 7 מסרים שונים [איור 25]: אין עוד מקום בישראל לקבור חיילים; "האסון מתקרב: המקצוענים עוזבים את ישראל"; לוחמה אלקטרונית רוסית מצליחה לפגוע בדיוק הטילים המערביים באוקראינה, מה שצפוי לפגוע גם בישראל; ארצות הברית מתנהלת בדו-פרצופיות וכופה על ישראל הגבלות נוקשות במלחמה בעזה; ביידן "מפלרטט עם הקהילה הערבית" וכך מסתבך, ובבחירות הוא צפוי להפסיד הן את תמיכת היהודים והן את תמיכת הדמוקרטים בגלל מדיניותו בנושא הפלסטיני. לבסוף פורסם ניתוח גאופוליטי שקבע שישראל מתקשה לנצח לבדה במלחמה, ארצות הברית עלולה להפנות לישראל עורף, וכדאי לישראל להסתייע בתיווך רוסי עם איראן וסוריה. צבר מסרים זה ממחיש את הרעיונות שרוסיה מבקשת להטמיע באמצעות המסע שלה: ישראל חלשה, מופקרת על ידי שותפיה האמריקניים הלא אמינים, הדגשת כושר היזק רוסי, ומנגד היתרונות שביחסים חיוביים עם מוסקבה. ייתכן שהרקע להתפרצות זו בפעילות בפייסבוק הוא הרצון רוסי להגיב לסיקור החיובי הרב של הצהרת הנשיא ביידן (31 במאי) בנוגע לתוכנית ההסדרה של המלחמה בעזה, והצהרות מלשכת ראש הממשלה בישראל שהודו שהתוכנית תואמה עם ישראל.

מדוע נדרשה רוסיה לעלות מדרגה בלוחמת מידע בישראל?

טרם המלחמה באוקראינה ניכר היה שלוחמת המידע הרוסית בישראל מתנהלת בעצימות נמוכה בהשוואה למדינות המערב חרף כל מצאי הכלים שברשות מוסקבה בישראל ושצוין לעיל. לא הוקמה רשת של ערוצי תקשורת ייעודיים שתעביר מסרים רוסיים בעברית לציבור בארץ, בשעה שכמות עצומה של ערוצים ייעודיים כאלה בשפות רבות פעלו במדינות אחרות, בשילוב עם פעילות דיפלומטית אגרסיבית, מבצעים מודיעיניים, לחצים כלכליים ואף איומים צבאיים. לפני המלחמה באוקראינה מיעטה התקשורת הממסדית הרוסית בביקורת ישירה על ישראל והנהגתה, ומשרד החוץ הרוסי אימץ גישה מתונה במחלוקות בין המדינות, כמו הגרעין האיראני, תקיפות ישראל בסוריה או הסוגיה הפלסטינית.

גישה מתונה זו (טרם הפלישה לאוקראינה) נבעה מתפיסת הקרמלין את ישראל כ"מדינה ידידותית". הקשר הקרוב יחסית שקיים פוטין עם ראשי הממשלה בנימין נתניהו ונפתלי בנט סייע לרוסיה לראות את ישראל באופן זה. גם כשמערך לוחמת המידע הרוסית הופעל בעוצמה

נגד ישראל, זה היה לפרקי זמן קצרים יחסית, כגון בעת משבר הפלת המטוס הרוסי בסוריה (2018)⁵⁵, או פרשת נעמה יששכר²⁶. במקרים אלה ידעו פוטין ונתניהו להגיע להסכמות ולהגיע את המתיחות.

צמצום מהיר של הקשרים המדיניים, הדיפלומטיים והכלכליים עם מדינות המערב בעקבות הפלישה לאוקראינה ב-2022 חייב את רוסיה לגבש דגם מעודכן של השפעה עליהן. בעוד שקודם לכן מילאו שירותי הביטחון הרוסיים תפקיד מרכזי בניהול לוחמת המידע במערב, לרבות במאמץ השפעה על הציבור, התפקוד הכושל של צבא רוסיה ב-2022 וצמצום מרחב הפעולה של המרגלים הרוסיים במערב (עקב גירוש המוני של אנשי ביון תחת כיסוי דיפלומטי) יצר חלל שאליו יכלו להתנקז גורמים לא-ביטחוניים. מומחי תודעה שעסקו בזירת הפנים הרוסית, SDA/"סטרוקטורה" והמנהל הנשיאותי, ניצלו חלל זה ליצירת מרחב פעולה להשפעה תודעתית על ציבורים וממשלות במערב.

במהלך המלחמה באוקראינה התרחקו ירושלים ומוסקבה זו מזו⁵⁷, וברוסיה גבר החשש מהידרדרות נוספת ביחסים. מצד אחד נמנעה ישראל מהטלת סנקציות על רוסיה, מביטול קשרי הטיסה ומאספקת נשק לאוקראינה; מצד שני גינתה ישראל את הפלישה הרוסית, הצביעה נגד רוסיה בעצרת הכללית של האו"ם, סייעה לאוקראינה במישור ההומניטרי, והצטיירה במוסקבה כמי שמצויה במוקד של לחץ מערבי להעביר לאוקראינה ציוד צבאי ולצמצם את קשריה עם רוסיה.

יתרה מכך, הדו-שיח המדיני שהתקיים בין נשיא רוסיה לבין ראשי ממשלת ישראל נתניהו ובנט נקטע בקיץ 2022 עם כניסתו של יאיר לפיד, שנתפס במוסקבה כאנטי-רוסי, לתפקיד ראש הממשלה (ולא התחדש כשנתניהו חזר ללשכת ראש הממשלה). בין מאי 2022 ל-16 באוקטובר 2023 לא התקיים שיח ישיר בין מנהיגים מכהנים של שתי המדינות (בדצמבר 2022 שוחח פוטין עם נתניהו כדי לברכו על הזכייה בבחירות, לפני כניסתו לתפקיד ראש הממשלה)⁵⁸. השיח חודש ביוזמה רוסית לאחר מתקפת ה-7 באוקטובר, אך נותר מוגבל בהיקפו ותדירותו.

בשעה שקיריינקו הרחיב את פעילותו לתחום לוחמת תודעה מחוץ לגבולות רוסיה ו-SDA/"סטרוקטורה" (שעבדו עבורו) חיפשו מרחבי פעולה חדשים למערכות תודעה שהן הפעילו באירופה (ולעסק המשגשג שפיתחו), ישראל של תחילת 2023 נראתה בעיניהם זירת פעולה מושכת. זאת, בשל היותה מדינה חשובה עבור רוסיה (כעומדת בפני עצמה וכמדינה "מתנדנדת" במחנה האמריקני) והיחלשות מנופי השפעה אחרים של מוסקבה על ירושלים

על רקע המלחמה באוקראינה. מעבר לכך, בדפוס החשיבה של רוסיה של פוטין, נסיבות של קיטוב חברתי ומאבק עצים סביב הרפורמה המשפטית בישראל נראו במוסקבה כהקבלה מושלמת לאוקראינה של 2014, בעיצומה של מהפכה אנטי-רוסית. נסיבות אלה הקלו "לשווק" לקרמלין את הצורך בהתנעת מערכה תודעתית בישראל.

מאחורי הקלעים של מפעל ההשפעה

בהצעתם מתחילת 2023 לקידום מיזם "ישראל הנורמלית" העריכו SDA שתוך כחצי שנה יגיעו לקהל עוקבים של כחצי מיליון איש בישראל ובארצות הברית. לשם כך הוצע לנסח את כל התכנים בשלוש שפות (עברית, אנגלית ורוסית), להפעיל ערוצי טלגרם ויוטיוב ואתר מרשתת ייעודי כדי לבנות רשת משתמשים/"בוטים" בטוויטר/X, פייסבוק, אינסטגרם ו-Dzen (רשת בלוגים רוסית). המערכת, המתוארת כ"מכונת התגובות", אמורה הייתה להדהד את התוכן המיוצר כחלק ממסע ההשפעה. קריקטורות פוליטיות הוצגו כמכפיל כוח לעידוד עניין בתוצרי SDA. למיזם הוצע סיפור כיסוי שלפיו הוא מופעל על ידי "פעילים נמרצים" מישראל, שחלקם מעדיפים שלא לחשוף את זהותם⁵⁹.

בסופו של דבר המסע בישראל אינו מופעל בכל הערוצים האלה, וספק אם הוא מצליח להגיע לחצי מיליון ישראלים בחודש. בה בעת, המסע אכן פעיל בטוויטר ובפייסבוק, מעביר מסרים בעברית, באנגלית ולעיתים ברוסית, ורכיב מרכזי במערכה בישראל, לפחות עד חודש במאי 2024, היו קריקטורות פוליטיות שקודמו כפרסום ממומן בפייסבוק.

המסמך "ישראל הנורמלית", כפי שהודלף, נקטע לפני פרק הערכת העלויות המדויקת. עם זאת, הוא פירט שצוות המיזם אמור למנות 10 עיסוקים מקצועיים שונים (כנראה בהתבסס על ניהול מערכות השפעה במדינות אחרות). הקבוצות שנמנו כנחוצות למימוש מסע השפעה בישראל הן: הנהלה; קבוצת ניטור אמצעי תקשורת; קבוצת מעקב אחר רשתות חברתיות, לזיהוי הצהרות מתאימות של מובילי דעת קהל; קבוצת מחקרית, גם בתחום דעת קהל; קבוצת קריאטיב שתגדיר אילו תכנים נדרש לייצר, תקדם "משימות מיוחדות" ותייצר מידע כוזב (ציטוט מדויק: "פייקים"); "קבוצת ייצור" – טקסטים, תמונות וסרטוני וידאו (בהתאם להנחיות הקריאטיב); "כתבים בלעדיים בשטח ישראל"; מחלקת תרגום; קבוצת הפצה – לכתיבת מסרונים ותגובות ברשתות החברתיות; קבוצת בקרה ודיווח – לאיסוף סטטיסטיקה והכנת דו"חות.

מדגם מסרים של מסע ההשפעה הרוסי בצרפת, גרמניה וישראל

רשימה זו, כמו גם תחקירים על אודות פעילות Doppelganger בעולם ממחישים ש-SDA/"סטרוקטורה" התארגנו בתצורה מפעלית כדי לקיים מערכות השפעה מתמשכות/עיקשות (*persistent influence campaign*), תוך שיתוף כלל הפונקציות המוזכרות לעיל⁶⁰, ובנוסף להן תשתית טכנולוגית תואמת⁶¹. האופי המפעלי של מערך Doppelganger מומחש על ידי גידול במספר השפות וזירות הפעולה, שכפול התוכן המיוצר (גרפיקה, טקסטים ווידאו) ממסע אחד למשנהו, תשתית טכנולוגית משותפת, והיכולת לנהל באורח מתואם ומסונכרן הפצת מסרים בקצב אינטנסיבי במספר רב של זירות דינמיות.

בפייסבוק המסרים בעברית מופצים כפרסומת בתשלום (מסר מרכזי, תמונה/קריקטורה ולעיתים קישור לאתרים המתחזים לאמצעי תקשורת מרכזיים בישראל או סרטונים). המסרים בטוויטר/X הם במתכונת דומה, ורשת המשתמשים שבשליטת Doppelganger מפיצה מחדש ומגיבה למסרים כדי לייצר מראית עין של התעניינות. זאת, באופן שנועד להגביר את הסיכוי להפצה ויראלית של המסרים בסיוע האלגוריתמים של הרשתות החברתיות.

כדי להקנות אמינות למסרים ננקטת טכניקה של הבלטת דמויות ישראליות מוכרות. למשל, באפריל-יוני 2024 הפיץ המסע בעברית פעמים מספר קישורים לבלוגר ישראלי ממוצא רוסי שהמליץ לצפות בקטעי ראיונות ערוכים של אנשי ביטחון ישראליים בדימוס שהציגו עמדות נוחות לרוסיה, הן בהקשר המזרח-תיכוני והן בקשר למלחמה באוקראינה⁶². במסגרת זאת, תמונתו של ראש תנועת "הביטחוניסטים", אמיר אביבי, קודמה ביוצאי טוויטר רבים, ובהם היה קישור למקטע ערוך של ראיון עימו שבו רמז לצורך של אוקראינה להתפשר מול רוסיה [איור 26]⁶³.

ממסמכים פנימיים, כנראה של SDA, על אודות המערכות שתוכננו באוקראינה⁶⁴, ישראל⁶⁵ ואמריקה הלטינית⁶⁶ עולה דמיון בדפוסי פעולה. למשל, קיים דמיון בשפה הגרפית

מדגם מטרים של מסע ההשפעה הרוסי בצרפת, גרמניה וישראל

איר: 27 אוקטובר 2023

בין הקריקטורות הפוליטיות של SDA בישראל, צרפת וגרמניה (ולעיתים מחזור של אותם איורים, ראה איור 27) בפייסבוק, אך לרוב שימוש בשפה גרפית שונה בטוויטר/X. במאי-יוני 2024 גדל השימוש בעזרים גרפיים שאינם קריקטורות במסגרת המסע בישראל [איור 26]. זאת, ייתכן, כדי להקשות על זיהוי המסרים על ידי הרשתות והחוקרים, ולעכב את הסרתם. בנוסף, המסעות בזירות השונות נוקטים טכניקות דומות כדי להתחמק מפעילות סיכולית של ממשלות ופלטפורמות של רשתות חברתיות.

לכל מסע נקבעו מכסות של תוצרים מסוגים שונים שהוא נדרש לייצר בפרק זמן נתון – טקסטים ארוכים, קטעי וידאו, פוסטים קצרים, קריקטורות, תגובות, וכוח אדם בהיקף מתאים כדי לעמוד בתוכנית. נעשה שימוש בכלי בינה מלאכותית (ליצירת מגוון כותרות וטקסטים)⁶⁷ בשילוב המשאב האנושי, כדי לייצר תוכן ייחודי רב.

היקף ההשקעה בכל זירה/מדינה ומגוון הנושאים שבהם מערכות ההשפעה עוסקות משתנים ומותאמים לפי הערכת מצב המפעילים. מסרי המסעות השונים שעדיין זמינים בפייסבוק מראים השקעה של סכומים נמוכים – עשרות דולרים עד מאות דולרים בודדות בכל משתמש/ "בוט" למשך ימים אחדים. כל "בוט" יכול להניב, בתנאים אופטימליים, עד עשרות אלפי צפיות במסר בודד (אם נוצרת וירליות).

ניתן לשלוט בהיקף התפוצה באמצעות הגדלת מספר המשתמשים שמפרסמים מסרים דומים והשקעה של סכומים גדולים יותר בשיווק. מחקר

עדכני מעלה אפשרות שהיקף הפרסום הממומן בצרפת ובגרמניה גדל לפני החלטות צפויות של ממשלותיהן בנושא סיוע לאוקראינה, והצטמצם לאחר שהחלטות כבר התקבלו⁶⁸. למשל, בקיץ 2023 עסק חלק גדול מהמסרים במסגרת המסעות של Doppelganger במתקפת הנגד האוקראינית (שהתנהלה באותה עת)⁶⁹. אחד הנושאים המקודמים ביותר על ידי SDA באירופה בחודשים האחרונים הוא מחאת החקלאים נגד ייבוא תוצרת חקלאית מאוקראינה – נושא שהיה רגיש בכמה מדינות באירופה לקראת הבחירות לפרלמנט האירופי בקיץ 2024⁷⁰.

נראה שהימים שלפני הבחירות לפרלמנט האירופי (6-9 ביוני 2024) היווה שיא בעצימות הפעילות של Doppelganger. לטענת "bot blocker" המערך הפיץ 2 מיליון פוסטים בטוויטר ביממה אחת לפני הבחירות. משרד החוץ הגרמני קבע שזה אחד המסעות הרחבים ביותר עמו הוא נדרש להתמודד⁷¹.

בתחילת 2024 המשיכה פעילות SDA/"סטרוקטורה" להתרחב (מחוץ לישראל), עת הושק מיזם "אוקראינה האחרת", שבחזית שלו הוצב הפוליטיקאי האוקראיני הגולה המקורב לפוטין ויקטור מדבדצ'וק (Medvedchuk). נראה ש-SDA מלווה את "אוקראינה האחרת" בנוסף לניהול המערכה התודעתית הוותיקה יותר (מ-2023) באוקראינה⁷². הצעת מחיר שמיוחסת ל-SDA עבור ה"הרצה" של "אוקראינה האחרת" ברשתות חברתיות שהודלפה אמדה את עלות שירותיה ב-9,500,000 רובל (כ-103,000 דולר) לחודש. רשימת העיסוקים שעבורה דרשה SDA סכום זה הייתה מצומצמת יותר מ-10 קבוצות מקצועיות שהוצע להפעיל במסגרת המסע בישראל⁷³.

ניתן להתרשם שרווחיות SDA ו"סטרוקטורה" הרקיעה שחקים ב-2022. בשנה זו, שבה החלו השתיים להפעיל את המסעות התודעתיים באירופה, הכנסות "סטרוקטורה" עלו פי 7 בהשוואה ל-2021 (לכ-75 מיליון רובל, כ-800,000 דולר), והכנסות SDA עלו פי 4 (לכ-73 מיליון רובל, קרוב ל-800 אלף דולר) – אין הכרח שסכומים אלה משקפים את כל ההכנסות/הוצאות של ניהול המסע התודעתי. הנתונים לגבי 2023 מצביעים על צניחה בהכנסות של SDA (לכ-3.5 מיליון רובל, 38 אלף דולר) ו"סטרוקטורה" (ל-40 מיליון רובל, כ-430 אלף דולר). צניחה זו עשויה להעיד שלאחר הטלת העיצומים האירופיים (ולקראת האפשרות של עיצומים אמריקניים, שהוטלו בתחילת 2024) הועברה הפעילות הפיננסית לישויות כלכליות חלופיות, חשופות פחות לעיצומים⁷⁴. SDA/"סטרוקטורה" הינם רק שחקן אחד מני רבים שפועלים ברוסיה ב"תעשיית ההשפעה/התערבות זרה", וממחישים יכולת תפקודית, כושר התאמה למאמצי-נגד מעצמתיים, ומודל כלכלי בר-קיימא.

ניתן לסכם שפעילות Doppelganger בישראל נמוכה יותר בהיקפה מזו של המסעות האירופיים של המערך, אולם הינה רציפה, עדכנית ומייצרת חוויית למידה למפעילי המסע הרוסי. ניתן לאמוד את עלותה של מערכת ההתערבות בישראל במאות אלפי דולרים בשנה, וכמה עשרות אנשים. מתבלט שמעבר לשיקולים גאו-פוליטיים שמזינים את המערכה הרוסית בישראל ישנה גם דינמיקה כלכלית-בירוקרטית מאחוריה: פקידים במנהל הנשיאותי שמבקשים להפגין פעלתנות בפני פוטין, וחברות קבלנות שמבקשות "לגזור קופון", ללא דאגה מיוחדת להשלכות מעשיהן לגבי היציבות הפוליטית-חברתית בישראל. בהינתן הקשר מתאים, עוצמת המסע בישראל עשויה לגבור' אם יופעלו מספר רב יותר של בוטים, יגדל התשלום עבור תוכן ממומן, או שהמסע בעברית יעבור גם לרשתות חברתיות נוספות שבהן Doppelganger פעיל. בנוסף, המסע יכול להיות מופעל בשילוב עם מאמצי השפעה אחרים, מחוץ למרחב הדיגיטלי.

המאמצים לעצור את פעילות DOPPELGANGER

במסעות שיווקיים לגיטימיים המפרסמים מזדהים בשמם, ונזהרים ממידע שקרי בוטה מחשש לתביעות דיבה ופגיעה במוניטין. מנגד במסע ההתערבות הפוליטי, מהסוג של Doppelganger, המארגנים נוקטים פעולות רבות כדי להסוות את זהותם, ורואים בידיעות כזב כלי מרכזי בערעור האמת והאמינות, במטרה לקדם דיסאוריינטציה בחברה – תכלית מרכזית בהחלשת מדינות היעד⁷⁵. בניגוד להנחיות, מפעילי המערך אינם מצהירים בפני הרשתות החברתיות על התוכן הממומן מטעמם כבעל הקשר פוליטי.

פעילותו של המערך Doppelganger נתקלת במגוון מאמצים מערביים לעצור ולהגביל את תפוצת מסריו. גופי מחקר ותחקירים ממשלתיים, תאגידיים ובחברה האזרחית חושפים את פעילויות המערך, ומעדכנים את הציבור והרשויות בנוגע לכך. בפרסומים ממשלתיים על אודות המערך ניתן לראות טקטיקה של הרתעת "שיום וביוש" (naming and shaming). האיחוד האירופי וארצות הברית הטילו עיצומים על SDA, "סטרקטורה" ובעליהן ב-2023 ו-2024. חברות טכנולוגיה גדולות וגופי מודיעין פועלים להסרת רשתות משתמשים ובוטים, לסגור שרתים ולהקשות על מבצעי ההשפעה בדרכים אחרות.

עם זאת, המערך Doppelganger מציג מאמצי-נגד הולכים ומשתכללים בתחום הסתרתות ושרידות. כך, למשל, המשתמשים הפיקטיביים ("הבוטים") מטעמו מזוהים ומוסרים על ידי פייסבוק לאחר ימי פעילות אחדים. כמענה לכך המערך הרוסי מפעיל "חווה" שמתמחה בהקמה בלתי פוסקת של משתמשים פיקטיביים, שיום אחד של פעילות בטרם יתגלו מצדיק

את הקמתם⁷⁶. רשת הבוטים ב-X (לשעבר טוויטר) מפצה קישורים לטקסטים מטעם מסע ההשפעה, ללא טקסט שיצביע על תוכן פוליטי, במטרה להקשות על חשיפת הבוטים. לחיצה על הקישור תעביר את המשתמש, מבלי שידע על כך, דרך שרתים מספר כדי לטשטש עקבות⁷⁷. "בוטים" כינויים אקראיים המקשים על זיהוי רשתות. בטקסטים הם מנסים להימנע משימוש בשמות פוליטיקאים וארצות כדי להקשות על חיפוש מילות מפתח, ומבטאים את המסר דרך תמונה או כינוי כללי, למשל "המנהיג". השימוש בטכנולוגיית בינה מלאכותית מייצר שונות בין טקסטים שמקשה לזהות דפוסים משותפים.

חוקרי טכנולוגיה מזהים עקומת למידה של מפעילי המערכה הרוסית⁷⁸, שבגינה גם חברות בינלאומיות גדולות אינן מצליחות לחשוף ולהדביר את פעילות מפעל ההשפעה שלהם. באפריל 2024 נטען שפייסבוק אינה מצליחה לזהות ולנטרל כ-95% מהתוכן הפוליטי הממומן במדינות האיחוד האירופי – חרף חובתה החוקית להגביל תפוצת מסרים פוליטיים. הוערך שרשת הבוטים של Doppelganger גדולה פי חמישה עד פי עשרה מכפי שהעריכו קודם לכן, ושבחודשים ינואר-פברואר 2024 הגיעו מסרי הרשת (לפחות צפייה אחת) לכ-128 מיליון משתמשים ב-10 מדינות באיחוד האירופי⁷⁹. במסגרת המחקר הזה אותרו עמודים לא פעילים רבים של ה"בוטים" של Doppelganger בפייסבוק ובטוויטר במסעות שלהם בצרפת ובגרמניה.

במרץ 2024 נחשפה רשת של יותר מ-5,000 משתמשי X (טוויטר לשעבר) שפעלו כדי להגביר תפוצה של חומרים שיוצרו במסגרת המסע של SDA או חומרים שעולים בקנה אחד עם האינטרס הרוסי. מתכונת תפעול רשת זו הפכה אותה למורכבת יחסית לחשיפה. לטענת חברת Alethea, שחשפה רשת זו, ישנם סימנים מעידים טכניים (בקוד תוכנה) שעשויים לקשר רשת זו למודיעין הצבאי הרוסי (GRU). אם אכן כך, אזי יש בכך עוד סימן לשילוב של מערך Doppelganger עם ארגונים נוספים במערכת הרוסית העוסקים בהתערבות זרה⁸⁰.

ביולי 2023 העבירו גורמי מודיעין ישראלים לרוסיה דרישה להפסיק פעילות השפעה בישראל⁸¹, אולם המסע ממשיך לפעול עד היום. בעקבות חיפוש בספריית התוכן הממומן של פייסבוק (ערוץ ההפצה העיקרי להחדרת מסרי המסע בישראל) נמצא שרק בודדים מתוך כ-150 מסרים שמחקר זה מתבסס עליהם עודם זמינים לחיפוש. באשר למסרים בפייסבוק שהמחבר נחשף אליהם בחודשי המחקר – מרביתם הפכו ללא זמינים בתוך פחות מיום משעת הופעתם. ניכר שפייסבוק-מטא הסירה אותם, וייתכן שהיא צפויה להסיר בהמשך גם את הפריטים שעודם זמינים. ייתכן שההסרה נעשית לבקשת גורמי ביטחון ישראלים, שכן פייסבוק-מטא לא הסירה אלפי מסרים כאלה בצרפתית או בגרמנית שהופיעו לפני חודשים⁸².

מאמצי סיכול מדיניים וטכנולוגיים בוודאי מקשים על המערך הרוסי. עם זאת, יש קושי רב לעצור באמצעות עיצומים את פעילותן של ישויות הפועלות מרוסיה ונעדרות קשרים משמעותיים במערב. אזרחים רוסיים שהוטלו עליהם עיצומים מערביים זוכים בהטבות כלכליות מפלגות ברוסיה של פוטין – מחווה של הוקרה עבור המחיר האישי שהם משלמים בשל פעילותם "למען המולדת"⁸³.

האם DOPPELGÄNGER מצליח להשפיע, ובפרט בישראל?

מדידת הצלחה של מערכות תודעתיות הינה תחום עיסוק מורכב: מה ייחשב למדד הצלחה מתאים? מה רצוי למדוד, לעומת מה ניתן למדוד? מדידה של נתונים רבים הינה יקרה, ולעיתים בלתי אפשרית, כאשר הקהל הינו בקנה מידה מדינתי⁸⁴. עם זאת, מערכות דיסאינפורמציה מתמשכות מערערות את אמון הציבור באמינות המידע, מחלישות את האמון במוסדות המדינה ומקדמות קיטוב חברתי⁸⁵. יתרה מכך, גם קהילות שרגילות לשנים של זרמי דיסאינפורמציה רוסית מתקשות לעיתים להבחין בין מידע אמין לכוזב, ועלולה להיות שונות בפגיעות למידע כוזב בין תת-קבוצות שונות או בכל הנוגע לנושאים שונים. כך, טענות כוזבות שמוצגות כהערכות כלכליות (למשל "המצב הכלכלי הינו עגום") עלולות לזכות לאמינות רבה יותר מסוגי דיסאינפורמציה אחרים⁸⁶.

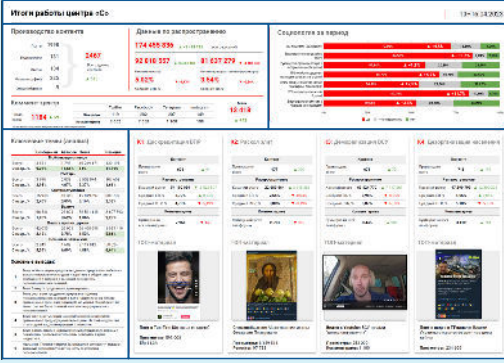
תוצאות הפעילות של מרכז "C"
10-16.04.23

נתונים על ייצור תוכן, מפוצמו ו"מרכז הערות":

- מספר צפיות סולל
- כרסומות והקלקות
- מספר בוטים
- מספר משתמשים פעילים ברשתות השונות
- מספר הערות

סוגיות מפתח (פיתוח):

- ניוס ואבידות
- עליית מחירים
- מתקפת הנגד
- בחמס
- השלטון נגד הכניסיה
- פוליו זלנסקי

כמיות מסרים, "אחיזת קהל" ותגובות ולאחר הטבלה – מסקנות ניתוחיות עיקריות, כגון:

- נשוא הפיוס מוסיף להפיץ מודים בנזהים
- נושא בחמס עודו דומיננטי
- ירידה בתגובות משתמשים לסוגיות עליות המחירים
- עליה במודים בנושא מתקפת-הנגד
- הנרטיב "הפוליס השפיליו את זלנסקי" עורר תגובות רעות ממשתמשים

נתונים סוציולוגיים לתקופה:

- האם אתה סומך על זלנסקי? על הפיקוד
- צלב של אוקראינה?
- האם ההנהגה פועלת לטען החברה כולה?
- מה חשוב יותר – לחימה או מ"מ?
- האם אתה מתכנן להישאר במדינה?
- סביבתך אופטימית לגבי העתיד?
- האם הצבא פועל היטב נגד רוסיה?

ניתוח מאמצי הפעולה העיקריים של מערכת השפעה באוקראינה:

- ערוך מוניטין ההנהגה הפוליטית והצבאית
- קרע בעלית
- דמורליזציה של צבא אוקראינה
- ערוך הסדר הציבורי עבור האוכלוסיה
- נתונים על כמות הפציות, הקלקות, תגובות, ודקור על פריט תוכן מבלי בכל מאמץ

איר 28: דוגמא של ד"ח שבועי של SDA על מטע השפעה באוקראינה, ממנו ניתן ללמוד, מה וכיצד הם בוחרים את הצלחנות מתוך כמאה מסמכים, שהועברו על ידי שירות מודיעין אירופי ליד "ווישינגטון פוסט"

CATHERIN BELTON, "KREMLIN RUNS DISINFORMATION CAMPAIGN TO UNDERMINE ZELENKY, DOCUMENTS SHOW", WASHINGTON POST, 16 FEBRUARY 2024

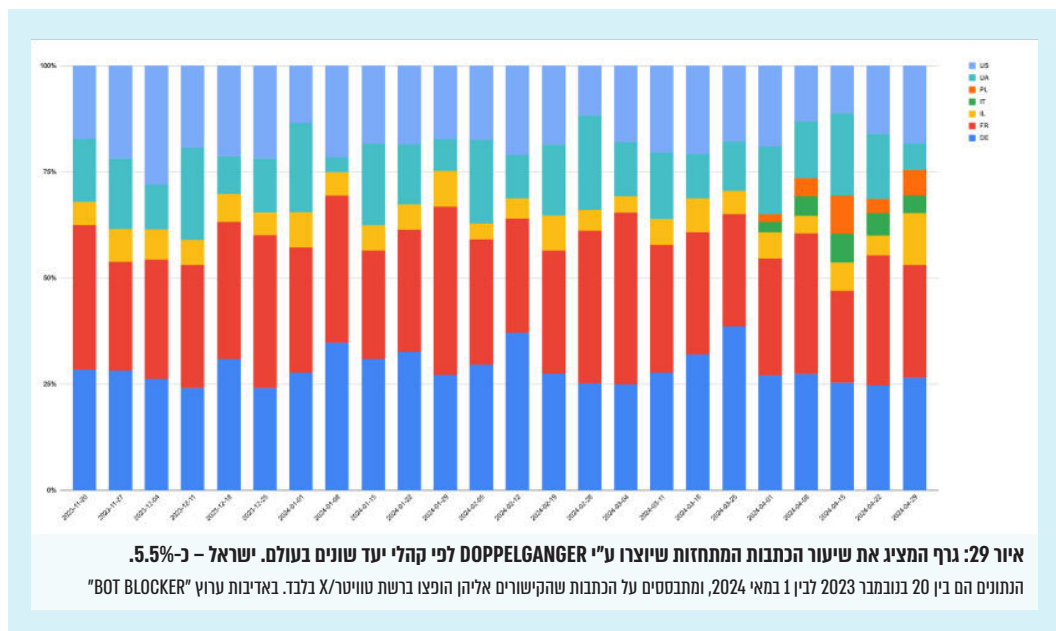
המסרים של מסעות השפעה רוסיים אינם מיועדים לשכנע, ולא בהכרח עקביים. המפעילים מנסים להציע מבחר מסרים שאמורים להיות מותאמים לקהלי יעד שונים ולהשפיע על מנגנונים רגשיים – לעורר כעס, הזדהות או אפילו פסיביות ודיכאון⁸⁷. במקרה של Doppelganger, השונות במסר בין מדינה למדינה נובעת ממאמץ של מפעילי המסע הרוסיים לייצר תמהיל מסרים שיחזקו ניגודים בתוך הציבור כדי להחליש את מדינות היעד מבפנים, או לשמר מצב של חוסר יכולת לקבל החלטות שאינן לרוחה של מוסקבה. אין תכלית מסע ההשפעה לרתום תומכים סביב רעיון, אלא להקשות על מימוש מהלכים שהינם לרעת רוסיה.

כדי לעקוב אחר הביצועים, לעדכן ממונים ולבצע התאמות, "קבוצת הבקרה והדיווח" של Doppelganger מכינה דו"חות עיתיים [איור 28]. דו"חות כאלה מזכירים בתצורתם כלי לניהול מסע שיווקי באינטרנט, וניתן ללמוד מהם על מטרות מסעות ההשפעה, והאופן שבו מדווחת יעילותם ל"מזמין" בקרמלין. הדו"חות מציגים את המאמצים המרכזיים במסגרת המסע, שמפורטים למסרים (נרטיבים), ערוצי הפצה וצורות שונות להעברת המסר. הם מציגים נתוני מדידת היקף הצפייה ופעילות (אינטראקציה) עם משתמשי הרשת⁸⁸.

הדו"חות השבועיים לגבי המערכה באוקראינה (קרוב לתחילת דרכה, אפריל-מאי 2023) הציגו 164–175 מיליוני צפיות בסך של 2,500–2,900 "יחידות תוכן" שיוצרו על ידי SDA/סטרוקטורה" בשבוע נתון. בנוסף לצפיות הדו"חות כללו נתוני סוציולוגיים בנוגע לדעת קהל בסוגיות שעליהן רוסיה מבקשת להשפיע. לא ברור האם החברות עורכות סקרי דעת קהל עצמאיים, כדי לבחון את פעילותן, ואם כן, האם סקרים אלה עולים בקנה אחד עם אמות מידה מקצועיות⁸⁹.

הרושם העולה מהדו"חות הוא שב-SDA מודדים את מה שקל למדוד. הם בוחנים את נתוני התפוצה ואת האינטראקציה של הגולשים עם התוכן המופץ. ניתן להתווכח עד כמה יש לנתונים אלה ערך אבחוני בנוגע לשינוי עמדות הציבור בפרק זמן של שבוע. כך, חלק מהתפוצה נובע מ"הרצה" באמצעים טכניים (תגובות מטעם מפעילי המסע ופרסום ממומן), באופן שמייצר הטיה (bias) על אודות עוצמת האינטרס האמיתי של הציבור בנוגע לתוכן המופץ. כך, למשל, רבים מהמסרים בטוויטר מראים מאות רבות של שיתופים למסר שהיו בו מאות בודדות של צפיות בלבד. שילוב זה מרמז על "הרצה" מלאכותית, ללא התעניינות רחבה של אנשים אמיתיים⁹⁰. בנוסף, ניתן להניח שריבוי חוקרי השפעה תודעתית מוסיפים צפיות לכל מסרון.

השינוי בדעת קהל בסוגיות שיכולות לעניין את מנהלי מסע התודעה יכול לנבוע מסיבות שאינן קשורות כלל למסע שלהם. לעיתים קרובות המסע אחראי על חלק זעיר מהשינוי (אם בכלל), אך מנהל הקמפיין עלול ליטול קרדיט על ההשתנות כולה (ככל שזו מוצאת חן בעיני "המזמין"). בנוסף, סביר יותר שהסקרים אינם נעשים באמות מידה מקצועיות מספקות, באופן שמאפשר לטפל את הקרמלין ביחס ליעילות המסע.

חברת "מטא" קבעה בספטמבר 2023 ש-Doppelganger הוא המערך הגדול והתוקפני-עיקש (aggressive-persistent) ביותר שבו נתקלה מאז 2017⁹¹. מסעות הסברה רוסיים מיועדים להיות רציפים, ולייצר שינוי במערכת היריבה באורח מדורג. בשעה שהמערכה הרוסית, על שלוחותיה השונות, מתרחבת (ונטען שכיום מסריה זוכים למיליוני צפיות ליום על גבי רשת טוויטר/X בלבד⁹²), הכמות והרציפות עלולות לייצר שינוי בדעת הקהל שאינו משתקף בדו"חות שבועיים. מיליוני צפיות ביום במסרי המערכה כוללים גם משתמשים אמיתיים, מה שמייצר הזדמנויות להפצה ויראלית.

במרץ 2024 זכו מסרוני טוויטר במסגרת המסע בעברית, שהאשימו את ארצות הברית ואת אוקראינה באחריות לפיגוע באולם האירועים במוסקבה "קרקוס סיטי" (שבפועל בוצע על ידי המדינה האסלאמית), לקרוב ל-400,000 צפיות. זאת, מתוך כ-15 מיליון צפיות בעולם בסך הכול

תפוצה בישראל

(מסרים זהים של מערך Doppelganger בשפות אחרות)⁹³. בשבוע האחרון של מאי 2024 השתלב המסע בעברית במסע חובק עולם של Doppelganger שבמסגרתו הופץ סרטון ובו שיר "ביי-ביי ביידן" הלועג לנשיא ביידן (שהופק בהשקעה ניכרת ברוסיה והציג את ביידן באור מגוחך). במהלך שבוע זה שיתפו הבוטים בטוויטר את הסרטון קרוב ל-200,000 פעמים (רק במסגרת המסע בעברית)⁹⁴. ניתן להניח שנתוני תפוצה מצויים בידי מפעילי המסע בישראל, אך לא ידוע האם הם נתפסים כמשביעי רצון.

ככל שניתן להתרשם, המסע של SDA בישראל – לפחות נכון ליוני 2024 – מצומצם (בהשוואה לפעילות בצרפת או בגרמניה או לתחילת "חרבות ברזל") מבחינת מספר המשתמשים/"בוטים" שמפיצים מסרים וההשקעה הכספית בתוכן שיווקי. ערוץ טוויטר/bot blocker "X", הממוקד בניטור פעילות Doppelganger, טוען שהיקף

הפעילות המופנית לישראל עולה כדי 5.5–6 אחוזים מסך המסרים של המערך כולו בעולם⁹⁵ [איור 29]. בה בעת, ישראל היא מדינה קטנה בהשוואה לגרמניה, צרפת, אוקראינה או ארצות הברית, וכך ייתכן שהיקף ההשקעה הרוסית בה אינו פחות יחסית למדינות הגדולות.

יש קושי רב להגיע למסקנה חלוטה שאינה "התרשמותית" לגבי תהודת Doppelganger בישראל עד כה. בראש ובראשונה, חסרים נתונים. לא הודלפו מסמכים פנימיים על אודות הערכת SDA/"סטורקטורה" בנוגע למידת ההצלחה של המערכה שלהם בישראל. לא ידוע מה נבחר לבסוף לשמש כמדדים לבדיקת ההצלחה, בראיית הרוסים – האם SDA/"סטורקטורה" עורכת סקרי דעת קהל בארץ כדי להבין אם חלה עלייה בתמיכה במאבקה של רוסיה בנאציזם, שהוגדר בהצעת מיזם "ישראל הנורמלית"? האם היא פשוט סופרת צפיות? סביר להניח שב-SDA/"סטורקטורה" מבינים את הקושי למדוד אפקטיביות, ומזינים את הקרמלין בנתונים כמותיים שניתן להשיג בקלות.

במסע בישראל – יש קושי לחקור את הנתונים בדיעבד, כפי שמתיימר לעשות המאמר הזה. רוב פריטי התוכן הממומן בפייסבוק הוסרו, ובמעט הפריטים שלא הוסרו לא מוצגת לעיני כול (בשונה ממסעות Doppelganger באירופה) כמות הצפיות שהמסרון הממומן השיג. על כן בנוגע לתפוצת מסרי המסע הרוסי בעברית בפייסבוק יש יותר שאלות מתשובות: האם הסרת התכנים היא שמייצרת את הרושם שהמסע אינו משפיע? האם המסרים שהוסרו כבר הצליחו לייצר את התהודה שמפעילי המסע קיוו לה, והסרתם בדיעבד כבר אינה משנה הרבה? האם הסרת התוכן מצליחה להרתיע את הרוסים מפני המשך הפעילות? האם היכולת להסיר את התוכן הרוסי – כמעט הרמטית כיום – תעמוד בעינה אם תופץ כמות גדולה יותר של תוכן, ובאפיקים שאינם רק פייסבוק?

לצד זאת, בכמה פרמטרים ניתן לזהות מגמה של התאמה ושיפור, מבחינת מפעילי המסע בישראל. ראשית, להתרשמות המחבר וחוקר עמית, ישנה עלייה מתמדת בתגובות (אינטראקציה) והפצות מחדש של משתמשים ישראלים אמיתיים (לא בוטים) למסרי המסע הרוסי [איור 30]. אומנם כמעט כל פריט של פרסום ממומן במסע בפייסבוק מושך תגובות משתמשים שמזהים את המסרון כתעמולה רוסית, אך משתמשים רבים נוספים מגיבים בהזדהות.

שנית, המסע מזהה עצבים חשופים ושסעים בחברה ובפוליטיקה הישראלית – ו"פורט" עליהם. דפוס הפעולה הבסיסי של המסע הוא לאתר תוכן מקומי שמקדם את האינטרס הרוסי ולהעצים את תפוצתו, תוך תוספות מידע/כזבים מוגבלת. הרצון הרוסי להרחיק את ישראל מארצות הברית והמערב מוצא שותפים בעל כורחם בין הישראלים שמבטאים מורת רוח כלפי ממשל ביידן. הם מזוהים על ידי צוות הקריאטיב של SDA כמי שיכולים להיות ביקורתיים פחות כלפי מסרי המסע.

אין בכך כדי לפגוע בלגיטימיות העמדות של מחנה הימין/בעלי השקפות שמרניות בישראל, אלא שקבוצה זו מתמודדת עם מאמץ רוסי עיקש לטפול את תפיסת המציאות שלה. האתגר של קבוצה זו בישראל דומה לזה של השמרנים בארצות הברית ובמדינות המערב, בין ניצול חופש הביטוי לחוסר הרצון לשמש שלא מרצונם כלי שרת של גורם זר המבקש לפגוע בחופש ביטוי זה.

הניסיון של המסע הרוסי בישראל להסתוות בתוך שיח ימני הינו ניצול ציני, ולא תמיכה אמיתית. בהתאם לצורכי "המזמין" בקרמלין, המסע הרוסי יכול לפגוע גם בימניים (כפי שעשה למשל, ב-26 באפריל, כאשר הזהיר שניסיון עלייה עם גדי להר הבית עלול להביא להתלקחות

התאמה תרבותית לישראל

אזורית) [איו 31]. בגרמניה, למשל, מסעות השפעה רוסיים מנסים לתמוך במקביל בימין ובשמאל הקיצוניים, במטרה להאדיר מתחים בין המחנות. מסעות SDA מחוץ לישראל חותרים תחת לגיטימיות מהלכיה המדיניים והצבאיים של ממשלת ישראל, ומנסים לסכסך בינה לבין בעלות בריתה המערביות. ניגודי אינטרסים של רוסיה עם ממשלת ימין מכהנת בישראל יכולים להוביל להתקפות ישירות עליה, כפי שקרה בפרשת המטוס הרוסי שהופל בסוריה ונעמה יששכר (וקורה מדי יום ביומו בתקשורת הממלכתית הרוסית ומפי דיפלומטים רוסיים בכירים)⁹⁶.

שלישית, ניכר שיפור בשליטת המפעילים בשפה העברית. בפרסומים הראשונים העברית הייתה עילגת, ולעיתים קרובות נדמה היה שמדובר בתרגום מילולי מרוסית. חרף השיפור, עדיין כמעט בכל מסר ניתן לזהות בעיות דקדוק או תרגום קטנות.

רביעית, ניכרת למידה ושיפור של SDA בהתאמה תרבותית של המסרים הרוסיים לקהל הישראלי בהשוואה לתחילת פעילות המסע בישראל. המסרים המילוליים והגרפיים שהופצו במסע בישראל בראשיתו הבלוטים פוערים בהבנה תרבותית של צוות הקריאטיב של ה-SDA. כך נראו ביניהם מוטיבים אנטישמיים: היהודים/ישראלים הוצגו כדמויות חרדיות, שמצוירות/מצולמות באופן לא מחמיא, למשל על רקע מטבעות זהב [איו 2, 4 ו-21]. היה שימוש יתר בצלבי קרס וסממנים נאציים [איו 1, 2 ו-9] – שנתפס כמרתיע וכחילול קודש עבור מרבית הישראלים, ואינו מוסיף אמינות לתוכן המשווק.

בכוונה (או בלעדיה), דמות "הישראלי הממוצע והטוב" ברוב הקריקטורות מזכירה את השר איתמר בן גביר (כיפה לבנה, משקפיים, חליפה ומבנה גוף) – אחד הפוליטיקאים השנויים ביותר במחלוקת בישראל; ולכן עלולה שלא לעורר הזדהות אצל מרבית הציבור, אפילו לא בימין [איורים 7, 31, 32]. השפה הגרפית אינה מובנת לעיתים לישראלי הממוצע (למשל, ייצוגה של אוקראינה על ידי דמות של קוזאק קירח [איור 32], או הקלשון המשולש [איור 33], הסמל הלאומי האוקראיני; ואפילו על ידי חזיר). כיום פחת השימוש בדמויות עם מוטיבים אנטישמיים וגבר השימוש בסמלים שמובנים יותר לישראלי הממוצע, אף כי עדיין האיור נשאר לעיתים בלתי מובן. ייתכן שצמצום השימוש בקריקטורות, המזוהה במאיוני, גם הוא חלק מההתאמה התרבותית של המסע [איור 25].

ביטוי אפשרי להצלחת מסע השפעה עשויה להיות פעולה מוכחת מחוץ למרחב הדיגיטלי. במסע של SDA בגרמניה הופצו צילומים של גרפיטי שצויר בברלין ועלוני הסברה שחולקו שם⁹⁷. באירוע אחר הניפו מפגינים בגרמניה שלטים שעליהם סיסמאות שהופיעו במסרי המסע⁹⁸. במסע בצרפת הופעל Doppelganger בשילוב עם סוכנים פרו-רוסיים אשר ציירו כ-250 סמלי מגן דוד ברחבי פריז, ובאירוע אחר כפות ידיים מגואלות בדם באנדרטת השואה (ראה לעיל). לפי שעה מדובר באירועים בודדים, עם השפעה מוגבלת וחלקם מבוזבזים, אך אפשר שבאירועים אחרים הייתה למערכה השפעה מבלי שזוהתה במישרין. לפי שעה, לא פורסמו ביטויים כאלה בישראל.

בהצעת מיזם "ישראל הנורמלית" מוזכרת אפשרות להעסקת "כתבים ייעודיים בשטח ישראל". לא ברור האם אכן גויסו כתבים כאלה, אולם החל בסוף 2023 הופיעה סדרת כתבות באמצעי תקשורת ישראליים מרכזיים ("וואלה", "ג'רוזלם פוסט" וערוץ 13) שעלה חשד שהן מהוות רכיב במערכת השפעה רוסית בישראל, וחלקן אכן הופצו במסגרת מסע Doppelganger. הכתבות עוסקות בנושאים פוליטיים, אך בעצם הינן פרסום ממומן שהוזמן על ידי גורמים רוסיים מאיש תקשורת ישראלי (ממוצא רוסי), שסירב לגלות את זהות המזמין⁹⁹. הוזכר לעיל בלוגר ישראלי נוסף ממוצא רוסי שסרטונו מופצים על ידי Doppelganger (אך לא זכו לצפיות רבות). מבלי לטעון שאנשי תקשורת אלה שיתפו פעולה ביוזעין עם Doppelganger, מקרים אלה לכל הפחות ממחישים ש"כתבים ייעודיים" יכולים לפעול בישראל בשירות גורמים רוסיים. במסע Doppelganger הטעו מראיינים מתאגיד תקשורת רוסי גדול את המראיינים המערביים לגבי המקום שבו יתפרסם הריאיון. בסופו של דבר הראיונות נערכו בכבודות, וקייטועים מתוכם הופצו באמצעות Doppelganger¹⁰⁰. דפוס פעולה זה מזכיר מאוד חלק מהסרטונים שמופצים על ידי המסע בישראל.

מסע ההשפעה הרוסי בישראל לא הופסק, למרות הבקשה הישראלית ביולי 2023. אם הוא מנוהל על ידי SDA/סטרוקטורה" בהיקף מוגבל (מבחינת התפוצה) באופן מכוון, אפשר להציע כמה הסברים משלימים מדוע הוא עשוי להיות כפופ לאינטרסים של ישראל. בקרמלין.

א. ייתכן שהוא רק נועד להעביר לממשלת ישראל איתות על כושר היזק רוסי ולנצל את הזמן לרכישת מיומנות לפעולה ברשת בעברית. זאת, בדומה למה שדימה אדמסקי מתאר כ"הרתעה מידעית" (informational deterrence). הכוונה היא איום בפגיעה במישור של לחימה לא-קינטית, במקרה שלנו תודעתית, ככל שמדינת היעד של מאמץ ההשפעה לא תיענה לדרישות הרוסיות¹⁰¹. ניתן לדמות את המסע כ"אקדח שהונח על השולחן", ומהווה איום שבהמשך האקדח/מסע ההתערבות יופעלו באופן אגרסיבי.

ב. במובן זה מספיק שישראל תזהה שפועל בתחומה מסע השפעה ייעודי, ואין צורך להוכיח את האפקטיביות שלו. אם הסבר זה נכון, ובפרט אם נכונה ההשערה ש-SDA/סטרוקטורה" מתקשות להבין את מידת היעילות של פעילותן בישראל על בסיס הנתונים שביכולתן לאסוף, אפשר שפניות ישראליות רשמיות למוסקבה בנוגע לפעילות המסע תשמנה עדות לכך ש"הלחץ על ישראל עובד", וזה ידרבן את הרוסים להמשיך בכך. הממשל הרוסי, ולבטח המנהל הנשיאותי, רואה בעיסוק התקשורתי ובעיצומים נגד מפעילות המערך הונחה ליעילות, בבחינת "אלמלא זה היה מפריע לא היו מתעסקים בכך". השערה זו ממחישה שכדאי לשקול העברת מחאה בנושא לרוסים, ולמחות רק כשברור שתועלת המחאה תעלה על סיכונה.

ג. גם פעילות הסרה מהירה של תכנים על ידי פייסבוק עלולה להיות כפופה על ידי מפעילי המסע הרוסי כמשוב רציף שישראל עוקבת אחר מסריהם, ושישנם חוקרים בממסד הביטחוני שמתאמצים לפרש את המסרים שהקרמלין משגר לירושלים באמצעות Doppelganger. ככל שפייסבוק (או רשתות חברתיות אחרות) תפעל באותה רמת יעילות נגד Doppelganger בכל מקום בעולם, כך תישחק היכולת הרוסית להסיק מסקנות מקיומה של פעילות סיכולית כזאת.

ד. אפשר שנדרשת התבוננות הוליסטית על פעילותה של רוסיה בישראל (כדרך של תפיסות מבצעיות צבאיות ומודיעיניות רוסיות), והתעמקות בפעילות של מערך ההשפעה רוסי אחד בישראל (המיקוד של המאמר הזה) ובאירועים ספציפיים מייצרת עיוות תפיסתי. אם כך, אזי הצלחת מסע ההשפעה נדרשת להימדד לאורך זמן, ותוך התבוננות בכל "ארגז הכלים" הרוסי הרחב. ניתן לטעון ששימורה של ישראל במצב "מתנדנד", בין רוסיה לבין המערב,

בכל הנוגע לסיוע ביטחוני לאוקראינה, וזהירות יחסית ביחסים עם מוסקבה, עלולה להיותפס בקרמלין כהישג בהפעלה של מכלול ארגז הכלים הרוסי כלפי ממשלת ישראל.

ה. היקף מוגבל יחסית של פעילות המסע בישראל יכול להשתנות במהירות בהתאם להערכת מצב של מפעילי המסע ולהשתלב עם כלים נוספים. ישראל הינה מדינה נוחה יחסית לרוסיה מבחינת היכולת להפעיל מגוון כלי תודעה רוסיים, לרבות כאלה שיוצאים אל מחוץ למרחב הספרתי (דיגיטלי). ביכולתם של שליחים רוסיים בישראל לביים פרובוקציות ולשלבן עם פעילות תקשורתית (נוכח ריבוי דוברי רוסית, ריבוי טיסות לרוסיה, והעדר הגבלות שפורסמו על פעילות גורמי מודיעין בעלי כיסוי דיפלומטי, בשונה ממדינות המערב, שמהן גורשו גורמים רוסיים כאלה בהיקף רחב בחמש השנים האחרונות). ואכן ישנם סימנים המעידים על כך שמערך Doppelganger יכול לקיים פעילויות משותפות עם גורמי ממשל רוסיים אחרים. התערבות רוסית רחבה יותר בנסיבות מסוימות עלולה לגרום לנזק משמעותי. למשל, אם תתקיים בתקופת בחירות בישראל – שאולי תיערכנה בקרוב – היא עלולה לפגוע בלגיטימיות של כל ממשלה שתיבחר.

1. אפשר שהמסע בישראל משתלב במאמץ רוסי גלובלי להקרין עוצמה, בהשקעה משאבית מוגבלת. לוחמת מידע רוסית באמצעות מסעות השפעה, סייבר, פעילות מודיעינית ודיפלומטיה מסייעים לרוסיה לתחזק תדמית מעצמתית גלובלית בשעה שהיא מצויה במלחמה מורכבת באוקראינה ובמשבר מול המערב. אם כך, ככל שיש יותר מקומות שבהם מסעות התערבות פעילים בעולם, וככל שהתקשורת וגורמי ממשל עוסקים בכך, כך מתחזק דימוי העוצמה הרוסי הגלובלי.

סיכום והמלצות

מנקודת מבט ישראלית, פרשת Doppelganger מוסיפה נדבך בעייתי נוסף למארג היחסים המורכב של ישראל עם רוסיה, שבהם הולך ומצטמצם במהירות מרחב האינטרסים המשותפים, ובמקומו נותרת בעיקר שארית של כושר היזק רוסי לאינטרסים של ישראל. הן פרשת Doppelganger, והן ההתנהלות הרוסית במהלך "חרבות ברזל", מעידים שבראייה הרוסית ישראל אינה נהנית עוד מיחס של "מדינה ידידותית", גם אם טרם נכנסה לרשימת המדינות ה"לא-ידידותיות" (מעמד פורמלי, שגורר הגבלות וסנקציות)¹⁰². בנוסף, מסע ההשפעה הרוסי תורם לערעור זיכרון השואה ולליבוי אנטישמיות בעולם. מדובר בסוגיה ערכית ממדרגה ראשונה, שנתפסת בעיני קהלים רחבים בזירה הבינלאומית, ובכלל זאת מקבלי החלטות, כאחד האדנים שעליהם נשענת הלגיטימיות של ישראל בעולם.

אין הכרח שהדברים נראים באופן דומה במוסקבה, שממוקדת במלחמה באוקראינה ובשימור תדמיתה המעצמתית. ייתכן ששם סבורים שאין חריג במהלכי ההתערבות בישראל, ושזה מה שרוסיה מחויבת לעשות בשל התרחקות ישראל ממנה (כפי שהיא פועלת כלפי מדינות מערביות רבות אחרות). יתרה מכך, אין הכרח שברוסיה ישנה מדיניות לכידה המנוהלת מלמעלה-למטה כלפי ישראל. אפשר שמסע ההשפעה של Doppelganger בעברית התעצב ביוזמת צוותו של קיריינקו (ואף של החברות הקבלניות), ונמשך כשנה באין מפריע, כיוון שבראיית מוסקבה היא אינה נדרשת לשלם מחיר משמעותי בקשרים עם ירושלים בגין ניהולה.

פעילות Doppelganger נמצאת "על המכ"מ" של מערכת הביטחון בישראל, אך נראה שמהלכיה אינם עוצרים את רוסיה מהמטרת מסרים פוליטיים ומידע כוזב לתוך מרחב המרשתת הישראלי. גם מדינות המערב וחברות טכנולוגיה מתקשות להרתיע את רוסיה ולעצור את מסעות ההתערבות הנוספים.

אין במחקר הזה תשובה ברורה לשאלה האם ועד כמה Doppelganger מצליח להשפיע על הציבור בישראל ועל עמדות הממשלה. לכאורה, כל החלופות אפשריות:

א. המסע מצליח להשפיע לשביעות רצונה של מוסקבה (לצד כלים אחרים שברשותה), בהתאם ליעדים שהציבה לעצמה: ישראל עודה נמנעת מאספקת נשק קטלני לאוקראינה, מתעמתת עם ממשל ביידן, ומקיימת שיח ענייני עם רוסיה.

ב. המסע כשלעצמו אינו מעורר כיום הרבה תהודה בישראל, אך משרת את מוסקבה באמצעות מפגן יכולת פעולה בזירת הפנים, ובהינתן צורך דוחק יוכלו הרוסים להרחיבו.

ג. ייתכן שהמסע כשל לחלוטין, ומשרת רק את החברות הקבלניות הרוסיות שמצליחות לחלץ מהממשל הרוסי תקציבים והוקרה.

אפשרות ג, גם אם היא הנכונה, אינה יכולה להיות נקודת התייחסות מבחינת הממשל בישראל. הקיטוב הפנימי בישראל הופך אותה לזירה פגיעה לפעילות התערבות זרה, אף מעבר למגמות הרווחות בשדה התקשורת העולמית¹⁰³. פגיעות זו קדמה למלחמת "חרבות ברזל", אך התעצמה במהלכה: לא רק רוסיה, אלא גם איראן¹⁰⁴, סין¹⁰⁵ וגורמים אסלאמיסטיים קיצוניים¹⁰⁶ פועלים כדי לנצל לרעה את המחלוקות בחברה בישראל במישור התודעתי. שחקנים אלה בסבירות גבוהה אינם מתואמים כיום, אך זהו תחום שבו המאמצים המשותפים עלולים לגרום לאגבור (סינרגייה) גם ללא תיאום (שכן יכול להתהוות בעתיד). ישנן טענות, שניתן להתווכח עימן, שגם גורמים אמריקניים מנהלים בישראל מסעות השפעה, אך בצורות מעודנות יותר מהרוסים.

"חרבות ברזל" הובילה לעיסוק ציבורי וממשלי רחב בבחינה מחדש של איומי ביטחון לאומי והקצאת משאבים להתמודדות עימם. איום התערבות זרה אינו זוכה למקום מרכזי בעיסוק הלאומי, ונדחק על ידי סוגיות אחרות שנתפסות כאיומים "קשים" יותר ודחופים יותר. זאת, אף על פי שהוא נוגע ליסודות המשטר הדמוקרטי של ישראל והברית האסטרטגית עם ארצות הברית. ייתכן שהקושי לקבל החלטות נובע מכך שהתערבות זו משתלבת בוויכוח הפוליטי הישראלי.

עם זאת, אפילו אם הישגי מסע ההשפעה הרוסי בישראל הינם מוגבלים כעת, הניסיון המצטבר של המדינות שמתמודדות עם מסעות התערבות רוסיים מוכיח שהוא משפיע לרעה על היציבות הפנימית של מדינות ועל לכידותן החברתית, ומערער את האמון במוסדותיהן. הדבר נוגע כמעט לכל מדינות אירופה שבהן מתקיימת פעילות התערבות רוסי: זו תורמת לשחיקת האמון במוסדות האיחוד האירופי והממשלות. בארצות הברית, ממשל טראמפ תפקד קדנציה שלמה בצל חשד שנבחר בסיוע רוסי בגין ההתערבות בבחירות 2016. בתוך כך, השילוב בין הכלים המבוססים על בינה מלאכותית לבין מסעות השפעה פוליטיים צפוי רק להתחזק¹⁰⁷.

במדינות המחנה המערבי מושקע מאמץ רב יותר מאשר בישראל בהתמודדות עם מבצעי השפעה: קיימים מוסדות ייעודיים לסיכולה, ופעילות מדינתית רבה להתמודדות עם האיום. בכיר אוקראיני שפרש בשנה האחרונה טען שהאיום הגדול ביותר הנשקף לארצו מרוסיה איננו צבאי, אלא נוגע ללוחמת מידע¹⁰⁸. יו"ר ועדת המודיעין של בית הנבחרים האמריקני ויו"ר ועדת החוץ של הבית, שניהם רפובליקנים, טענו באפריל 2024 שמפלגתם ואמצעי תקשורת מרכזיים בארצות הברית מושפעים עמוקות ממסעות השפעה רוסיים¹⁰⁹. Vignium, הרשות הצרפתית להגנה מפני התערבות דיגיטלית, הכפופה לראש ממשלת צרפת, קבעה בדו"ח מילי 2023 שמסע ההשפעה של Doppelganger "מאיים על האינטרסים היסודיים של האומה" הצרפתית¹¹⁰.

מנגד, בישראל אין אסטרטגיה לאומית בנושא, החקיקה חסרה ואינה מעניקה לשירות הביטחון הכללי, האחראי על נושא זה, סל כלים רגולטוריים משמעותי. שיתוף הפעולה של הממשלה עם גופי חברה אזרחית בסוגיה זו – בחיתוליו¹¹¹.

מאמר זה לא נועד לקדם תבהלה (אלרמיזם)¹¹², אלא קורא לעיסוק רציני ומפוכח בסוגיה חשובה זו. ההתערבות בענייני הפנים בישראל חייבת לקבל משקל משמעותי יותר בהערכת המצב המתמשכת בירושלים על יחסינו עם רוסיה. אין הכרח בהכרזות פומביות מיידיות של מהלכים נגד מוסקבה, שצפויות להוביל לצעדי-נגד רוסיים (ואף עלולים לשרד למוסקבה

שמסע ההתערבות שלה מצליח). עם זאת, חשובה בהירות פנימית במערכת הממשל בישראל בנוגע לתפקידה העוין של רוסיה, וקידום התארגנות מחדש של המערכת הממשלתית כדי להקשות, ובשאיפה לעצור, פעילות התערבות כזאת מצידה.

האפשרות שתתקיימנה בישראל בחירות בתקופה הקרובה, וכוונת SDA שמערכת ההשפעה בישראל תשתמש באחד הערוצים של הרוסים לנסות להשפיע על הבחירות הקרובות בארצות הברית, מייצרים דחיפות יתרה לגבש מענה לאומי מחדש לנושא ההתערבות הזרה, ובפרט זו הרוסית.

במסגרת זאת, נכון שישראל:

- תקים גוף ייעודי שירכז ברמה הלאומית את המאבק בהתערבות זרה; תסגור פערים בחקיקה, תעניק לגופי ממשל סמכויות אכיפה נגד גורמי התערבות זרים; תחזק מנגנוני שיתוף פעולה ממשלתי עם החברה האזרחית וחברות טכנולוגיה, ותקדם חינוך לצריכה ביקורתית של מידע בקרב הציבור בישראל.
- תפעל בתיאום הדוק יותר עם שותפים מערביים להדברת מערך Doppelganger, ותהיה נכונה לפעול עימם בתיאום לגביית מחיר מרוסיה בגין הפעלתו.
- תרענן את ארגז הכלים שיאפשר גביית מחיר ממוסקבה עבור התערבותה. ישראל היא עדיין אחת המדינות המערביות הבודדות שמעניקות לנציגים ולאזרחים רוסיים חופש פעולה רב, שזוכה להערכה ברוסיה.
- תגבש אסטרטגיית שיח עם הרוסים בסוגיה. אזהרות ללא גביית מחיר בהמשך עלולות להיתפס במוסקבה כמשובל לכך שהמערכה התודעתית "מכאיבה לישראל", ולחילופין להציג את ישראל כחלשה. על כן, ככל שיוחלט להעביר אזהרות לרוסיה, חשוב לבחון שהתועלת שתופק מהמחאה/אזהרה תעלה על הנזק הפוטנציאלי, במקרה שרוסיה תתעלם. כמו כן, עדיף שהשיח לא יתנהל במישור הפומבי (שעלול לגרום לרוסים "להתחפר").

הערות

- Czerny, Milàn, Michlin-Shapir, Vera and Siman-Tov, David. "Russian Influence Campaign Against Israel: Strategic¹ and Cognitive Implications", INSS Insight No. 1852, May 1, 2024. <https://www.inss.org.il/publication/russia-disinformation>
- ² פרידמן, עופר, "המשגת המונחים השפעה זרה והתערבות זרה", *מודיעין, הלכה ומעשה*, גיליון 10, 2024. <https://www.intelligence-research.org.il/post/fridman-january-2023>
- ³ המחקר לקראת המאמר הזה נערך בחודשים ינואר-יוני 2024. בשלב זה מסרים רוסיים רבים כבר הוסרו על ידי הרשתות החברתיות. המחבר קיבל לידי תצלומי מסך של חלק מהמסרים שכבר אינם זמינים בפייסבוק או טוויטר/X. חלקם – תמונה בלבד, חלקם – תמונה עם מלל, ובחלקם כתבות שמתחזות לכלי תקשורת לגיטימיים שנשמרו על ידי חוקרים אחרים המנטרים את פעילות Doppelgänger. לעיתים תאריך הפרסום לא היה ודאי, והוסק מתאריך צילום המסך.
- ⁴ InfoEpi Lab. 2024. "Double Take: A Doppelgänger Lit Review (Because the World Did Not Need Another Solo⁴ Report)", *InfoEpi Lab*, April. <https://doi.org/10.7910/DVN/UPEK5Z>
- ⁵ פלקוב, יעקב, "לוחמת התודעה הרוסית במלחמה באוקראינה (פברואר 2022 – פברואר 2023)", *המכון למתודולוגיה של המודיעין*, 14 במרץ, 2023, עמ' 17-21. <https://www.intelligence-research.org.il/post/influence-russia-ukraine>
- ⁶ Adamsky, Dmitry (Dima), *The Russian Way of Deterrence: Strategic Culture, Coercion, and War*. Stanford University Press, 2023
- ⁷ Belton, Catherine, "Secret Russian foreign policy document urges action to weaken the U.S.", *Washington Post*, April 17, 2024. <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/17/russia-foreign-policy-us-weaken>
<https://www.washingtonpost.com/documents/e7843591-08c7-4dab-98e1-d6faad68e048.pdf>
- ⁸ DiResta, Renee, Shaffer, Kris, Ruppel, Becky, Sullivan, David and Matney, Robert, "The Tactics & Tropes of the Internet Research Agency", University of Nebraska, October 2019. <https://digitalcommons.unl.edu/senatedocs/2>
- ⁹ Garner, Ian, "The West Is Still Oblivious to Russia's Information War", *Foreign Policy*, March 9, 2024. <https://foreignpolicy.com/2024/03/09/russia-putin-disinformation-propaganda-hybrid-war>
- ¹⁰ Arenina, Katya, Korostelev, Alexei, Rubin, Mikhail, Maglov, Mikhail, Badanin, Roman and others, "Advisory Board: A Guide to Putin's Experts", Proekt, December 20, 2023. <https://www.proekt.media/en/guide-en/putin-advisers>
- ¹¹ פלקוב, שם, עמ' 93-107.
- ¹² Alaphilippe, Alexandre, Machado, Gary, Miguel, Raquel and Poldi, Francesco, *EU DisinfoLab in partnership with Qurium*, September 27, 2022. <https://www.disinfo.eu/doppelganger>
- ¹³ Bot Blocker, X (formerly Twitter), May 22, 2024. <https://x.com/antibot4navalny/status/1793271227106181403>
- ¹⁴ כך, למשל, המסע של Doppelgänger בצרפת מעביר בו בזמן מסרים שיתאימו לימין הקיצוני ולשמאל הקיצוני. InfoEpi Lab. 2024. "Pronouncing Nonsense in French", *InfoEpi Lab*, May. <https://infoepi.org/posts/2024/05/07-french-doppelganger-may-2024.html>
- ¹⁵ Nimmo, Ben and Agranovich, David, "Removing Coordinated Inauthentic Behavior From China and Russia", *Facebook*, September 27, 2022. <https://about.fb.com/news/2022/09/removing-coordinated-inauthentic-behavior-from-china-and-russia>
- ¹⁶ Kremlin bot network churns out anti-Semitic content 'warning' of attack on Jews at 2024 Paris Olympics", *The Insider*, November 21, 2023. <https://theins.ru/en/news/266962>
- ¹⁷ Kupfer, Matthew, "Investigation: Who is Ilya Gambashidze, the man the US government accuses of running a Kremlin disinformation campaign?", *VOA*, May 09, 2024. <https://www.voanews.com/a/investigation-who-is-ilya-gambashidze-the-man-the-us-government-accuses-of-running-a-kremlin-disinformation-campaign-/7604052.html>
- ¹⁸ Klienty (in Russian), *Agenstvo Sotsial'nogo Proektirovania*. <https://sp-agency.ru/clients>
- ¹⁹ Belton, Catherine, "Russia is working to subvert French support for Ukraine, documents show", *Washington Post*

Post, December 30, 2023. <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/30/france-russia-interference-far-right>

VChk-OGPU, December 6, 2023. <https://t.me/vchkogpu/44167> ²⁰

²¹ לפני שמונה לתפקידו הנוכחי במנהל הנשיאותי ב-2016 ניהל קיריינקו במשך יותר מעשור את תאגיד האטום הממשלתי "רוסאטום", וב-1998, כשהיה בן 36 בלבד, שימש במשך כחצי שנה כראש ממשלת רוסיה (בעת המשבר הכלכלי החמור בתקופה הפוסט-סובייטית, שבו הממשלה הוכרזה כפושטת רגל). בשנים האחרונות התחזק מעמדו של קיריינקו, אולם נמשך הוויכוח האם הוא מרכז כוח פוליטי עצמאי או (אפשרות סבירה יותר) שהוא מהווה נציג של קבוצת כוח חזקה המקורבת לנשיא פוטין ומובלת על ידי האחים-המיליארדרים Kovalchuk. יורי קובלצ'וק נחשב לאחד החברים הקרובים ביותר של פוטין, בילה לצידו את חודשי מגפת הקורונה, ומוערך שבתקופה זו בשיח בין השניים הבשיל רעיון הפלישה הרוסית לאוקראינה (2022). מיכאיל קובלצ'וק הינו מדען גרעין, והשניים שולטים באופן לא רשמי בתעשיית הגרעין הרוסית, בתאגיד בנקאי גדול ובתאגיד תקשורת המונים. במסגרת חילופי גברי בממשל הרוסי במאי 2024, לרגל כניסת פוטין לקדנציה החמישית כנשיא, שמר קיריינקו על תפקידו ומעמדו, בעוד שמשפחת קובלצ'וק התחזקה באופן בולט, כשבוריס קובלצ'וק, בנו של יורי, מונה לראש רשות הבקרה הלאומית הרוסית (Schetnaia palata), תפקיד המקביל בערך למבקר המדינה בישראל.

Arribas, Cristina M., Arcos, Rubén, Gértrudix, Manuel, Mikulski, Kamil, Hernández-Escayola, Pablo, Teodor, ²² Mihaela, Novacescu, Elena, Surdu, Ileana, Stoian, Valentin and García-Jiménez and Antonio, "Information manipulation and historical revisionism: Russian disinformation and foreign interference through manipulated history-based narratives", Jul 27, 2023; 3:121. <https://doi.org/10.12688/openreseurope.16087.1>

Pakhaliuk, Konstantin, "Unpredictable past: How the 'genocide of the Soviet people' has become a new weapon .in Russia's historical propaganda", *Novaya Gazeta*, February 13, 2024

<https://novayagazeta.eu/articles/2024/02/13/unpredictable-past-en>

.InfoEpi Lab. 2024. "Pronouncing Nonsense in German", *InfoEpi Lab*, May ²³

<https://infoepi.org/posts/2024/05/08-german-doppelganger-may-2024.html>

Belton, Catherine, Mekhennet, Souad and Harris, Shane, "Kremlin tries to build antiwar coalition in Germany, ²⁴ documents show", *Washington Post*, April 21, 2023

<https://www.washingtonpost.com/world/2023/04/21/germany-russia-interference-afd-wagenknecht>

Belton, Catherine, "Russia is working to subvert French support for Ukraine, documents show", *Washington* ²⁵

Post, December 30, 2023. <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/30/france-russia-interference-far-right>

Belton, Catherine, "Kremlin runs disinformation campaign to undermine Zelensky, documents show", ²⁶ *Washington Post*, February 16, 2024

<https://www.washingtonpost.com/world/2024/02/16/russian-disinformation-zelensky-zaluzhny>

²⁷ קאהאן, רפאל, "פייק ניוז: רוסיה הפיצה כתבות מזויפות של אתרי חדשות ישראליים", *Ynet*, 20 ביולי, 2023.

<https://www.ynet.co.il/digital/technews/article/skoxd3lch>

.Doppelgänger NG Cyberwarfare campaign", *ClearSky*, February 22, 2024"

https://www.clearskysec.com/wp-content/uploads/2024/02/DoppelgangerNG_ClearSky.pdf

²⁸ שיחה עם עורך הערוץ "bot blocker". ראה למשל <https://holylandherald.com/?s=UKRAINE>

Bot Blocker, X (formerly Twitter), December 18, 2023. <https://x.com/antibot4navalny/status/1736995290991726816>

"Normal'ny Izrail", *VChk-OGPU*, 21 December 2023. <https://t.me/vchkogpu/44504> ²⁹

³⁰ חברת הסקרים "רפי סמית" ערכה סקרים בנושא עמדות הציבור הישראלי בסוגיות מדיניות חוץ ביולי 2022 ובאוגוסט 2023. בשני הסקרים ניתן לזהות נטייה לטובת אוקראינה ככל שנעים "שמאלה" במפה הפוליטית, ועלייה בתמיכה ב"ניטרליות" ("הליכה בין הטיפות") ככל שנעים ימינה. ההבדלים בין המחנות מתחדדים במיוחד בקצוות, כאשר בקרב מצביעי עבודה ומר"צ בשני הסקרים צידדו מעל 50% בתמיכה באוקראינה. בסקר של 2023 חלה עלייה בתמיכה באוקראינה (ממוצע כללי בציבור היהודי של כ-35% ב-2023 לעומת 28% ב-2022) וצמצום במצדדי "הליכה בין הטיפות" (ממוצע כללי בציבור היהודי של כ-46% ב-2023 לעומת 56% ב-2022).

"ממצאי סקר בנושא מדיניות החוץ של ישראל 2023", *מתווים*, 24 ביוני, 2023.

<https://tinyurl.com/yyw2bftd>

- "ממצאי סקר בנושא מדיניות החוץ של ישראל", מתווים, 24 באוגוסט, 2022.
<https://tinyurl.com/5bm4nv3z>
- Morganti, Caroline, "Recent Polls of US Jews Reflect Polarized Community", *Jewish Currents*, June 29, 2023. ³¹
<https://jewishcurrents.org/recent-polls-of-us-jews-reflect-polarized-community>
- Rossoliński-Liebe, Grzegorz and Willems, Bastiaan, "Putin's Abuse of History: Ukrainian 'Nazis', 'Genocide', and a Fake Threat Scenario", *The Journal of Slavic Military Studies*, 35:1, 1-10, 2022
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13518046.2022.2058179>
- 32 "יד ושם: השוואת רוסיה לנאצים שגויה. מגנים את זילות השואה", *ynet*, 27 בפברואר, 2022.
<https://www.ynet.co.il/news/article/s1braztl5>
- 34 ברון, דוד, "ישראל והשואה הן רק קלפים במשחק הרוסי", *ישראל היום*, 23 בינואר, 2024.
<https://www.israelhayom.co.il/news/geopolitics/article/15145758>
- 35 אלמס, דין שמואל, "העימותים בדרום תל אביב: למה הם פרצו ומה קורה באריתריאה?", *גלובס*, 2 בספטמבר, 2023.
<https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001456799>
- 36 ראקוב, דניאל, "המלחמה בעזה – נקודת שפל חדשה ביחסי רוסיה-ישראל", *מכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון*, 19 באוקטובר, 2023.
<https://jiss.org.il/he/rakov-gaza-war-israel-russia-relations>
- 37 צ'רני, מילאן, "פוטין כבר לא 'חבר': כך פעלה מתקפת הסייבר והפייק של רוסיה נגד ישראל", *שומרים ו-N12*, 15 בדצמבר, 2023.
<https://www.mako.co.il/news-money/tech12/Article-ed398b1ad676c81026.htm>
- 38 *Meta Ad Library*, October 5, 2023. <https://www.facebook.com/ads/library/?id=207501082236283>
- 39 *Meta Ad Library*, October 9, 2023. <https://www.facebook.com/ads/library/?id=808855584369449>
- 40 *Meta Ad Library*, October 9, 2023. <https://www.facebook.com/ads/library/?id=267856606230257>
- 41 <https://www.facebook.com/ads/library/?id=2018219775219890>
 Fact Check: Washington Post headline about Ukraine and Hamas weapon supply is fake", *Reuters*, November 25, 2023
<https://www.reuters.com/fact-check/washington-post-headline-about-ukraine-hamas-weapon-supply-is-fake-2023-11-25>
- 42 "שבע עם איילה חסון", *ערוץ הטלוויזיה כאן-11*, 28 באוקטובר, 2023.
<https://twitter.com/rakovdan/status/1718343468219576720>
- 43 *Meta Ad Library*, October 11, 2023. <https://www.facebook.com/ads/library/?id=1095041404795998>
- 44 Stanovaya, Tatiana, "Why the Russian Authorities Failed to Stop Pogroms in the Caucasus", *Carnegie Politika*, October 31, 2023. <https://carnegeendowment.org/politika/90873>
- 45 איסרוביץ', חיים, "המעצמה האירופית שעומדת לצד ישראל: מתנגדים להפסקת אש מיידית", *מעריב*, 7 באוקטובר, 2024.
<https://www.maariv.co.il/news/world/Article-1089906>
- 46 *Meta Ad Library*, October 10, 2023. <https://www.facebook.com/ads/library/?id=284185437817809>
- 47 Lemire, Jonathan, Toosi, Nahal and Ward, Alexander, "Netanyahu may not last, Biden and aides increasingly believe", *Politico*, November 1, 2023
<https://www.politico.com/news/2023/11/01/biden-administration-thinks-netanyahu-may-not-last-politically-00124849>
- 48 *Meta Ad Library*, November 4, 2023. <https://www.facebook.com/ads/library/?id=283369328012110>
- 49 Czerny, Michlin-Shapir and Siman-Tov, *Ibid*
- 50 אירוע זה מזכיר את המורשת של הקג"ב הסובייטי, של חיבור בין אנטישמיות למסעות השפעה במערב. בשנים 1959–1960 ביקש הקג"ב לפגוע בתדמיתה של גרמניה המערבית ולהציגה כאנטישמית. סוכנים מזרח-גרמניים נשלחו למערב גרמניה וחיללו אתרים יהודיים, לרבות באמצעות כיתובים נאציים. גם חוליגנים נאו-נאציים קיבלו מהתקריות השראה, כך שבשנים אלה נרשמו יותר מ-800 תקריות כאלה.

- <https://politico.eu/article/europe-farmer-protest-russia-war-propaganda>
 Marie-Courtois, Theo, "La guerre informationnelle dopée à l'intelligence artificielle," *AFP*, June 11, 2024 ⁷¹
<https://factuel.afp.com/doc.afp.com.34WA7DC>
VchK-OGPU, December 18, 2023. <https://t.me/vchkogpu/44464> ⁷²
VchK-OGPU, December 6, 2023. <https://t.me/vchkogpu/44167?single> ⁷³
 "'OOO 'GK Struktura' ", *RBC*, April 10, 2024" ⁷⁴
 . <https://companies.rbc.ru/id/5177746315588-ooo-gruppa-kompanij-struktura;> "OOO 'ASP' ", *RBC*, April 26, 2024
<https://companies.rbc.ru/id/5177746289232-ooo-agentstvo-sotsialnogo-proektirovaniya>
 בתחקיר על אודות גמבשידה עלה שבשנים 2013–2020 הוא זכה לפחות בכ-2.7 מיליון דולר של מכרזי מדינה רוסיים.
Kupfer, Ibid
 Demeuse, Rodrigue, "The Russian War on Truth: Defending Allied and Partner Democracies Against the ⁷⁵
 Kremlin's Disinformation Campaigns", *NATO Parliamentary Assembly*, October 8, 2023
<https://www.nato-pa.int/document/2023-russian-war-truth-report-garriaud-maylam-014-cds>
 "...Châtelet and Osadchuk, "Doppelganger targets" ⁷⁶
 "...Alethea, "Writing with Invisible Ink" ⁷⁷
 Barnes, Julian E. and Sanger, David E., "Russia Amps Up Online Campaign Against Ukraine Before U.S. Elections", ⁷⁸
New York Times, March 27, 2024
<https://www.nytimes.com/2024/03/27/us/politics/russian-ukraine-us-interference.html>
 Vast Networks of Fake Accounts Raise Questions About Meta's Compliance with the EU's DSA", *Reset*, October" ⁷⁹
 .2023
<https://www.reset.tech/resources/vast-networks-of-fake-accounts-raise-questions-about-meta-s-compliance-with-the-eu-s-new-digital-rulebook>
 Bouchaud, Paul, Faddoul, Marc and Buse, Çetin Raziye, "No Embargo in Sight: Meta Lets Pro-Russia Propaganda
 Ads Flood the EU", *AI Forensics*, April 17, 2024. <https://aiforensics.org/work/meta-political-ads>
 Alethea Team, "Writing with Invisible Ink: Russia's Newest Disinformation Tactic", *Alethea*, March 27, 2024. ⁸⁰
<https://alethea.com/insights/writing-with-invisible-ink>
 .2023. איל, נדב, "גורמי מודיעין בישראל דרשו מהרוסים: הפסיקו את מבצעי ההשפעה ברשת", *Ynet*, 21 ביולי, 2023.
<https://www.ynet.co.il/news/article/hks3ymd9h>
 "...Bouchaud et. Al., "No Embargo" ⁸²
 .Soldatskikh, Vitaly and Badanin, Roman, "Kruto i Tochka", *Proekt*, January 29, 2024 ⁸³
<https://www.proekt.media/investigation/kanokov-mcdonalds>
 Silva, Mirela, Luiz Giovanini, Juliana Fernandes, Daniela Oliveira, and Catia S. Silva. "What Makes Disinformation ⁸⁴
 Ads Engaging? A Case Study of Facebook Ads from the Russian Active Measures Campaign", *Journal of*
Interactive Advertising, 23(3) (2023): 221–40
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15252019.2023.2173991>
 Mandić, Josip and Klarić, Darijo, "Case Study of the Russian Disinformation Campaign During the War in Ukraine ⁸⁵
 .– Propaganda Narratives, Goals and Impacts", *National security and the future*, Vol. 24 No. 2, 2023
<https://nsf-journal.hr/NSF-Volumes/Focus/id/1471>
 Erlich, Aaron and Garner, Celvin, "Is pro-Kremlin Disinformation Effective? Evidence from Ukraine", *The* ⁸⁶
International Journal of Press/Politics, 28(1), 2023: 5–28. <https://doi.org/10.1177/19401612211045221>
 .וינר, שם. ⁸⁷
 Belton, Catherine, "Kremlin runs disinformation campaign to undermine Zelensky, documents show", ⁸⁸
Washington Post, February 16, 2024
<https://www.washingtonpost.com/world/2024/02/16/russian-disinformation-zelensky-zaluzhny>
https://washingtonpost.com/documents/03a7af28-c6bb-4191-9b13-05b369273571.pdf?tid=ik_inline_manual_31

- .Belton, *Ibid* ⁸⁹
- "Israel" 2024. *InfoEpi Lab*, April. <https://infoepi.org/posts/2024/04/doppelganger/israel> ⁹⁰
- Rosen, Guy, "Raising Online Defenses Through Transparency and Collaboration", *Facebook*, August 29, 2023. ⁹¹
<https://about.fb.com/news/2023/08/raising-online-defenses>
- .Bot Blocker, X (formerly Twitter), April 4, 2024 ⁹²
<https://twitter.com/antibot4navalny/status/1775944179933216958>
- .Bot Blocker, X (formerly Twitter), March 27, 2024 ⁹³
<https://x.com/antibot4navalny/status/1773015232434028983>
- Fake Reporter, X (formerly Twitter), May 28, 2024. <https://x.com/FakeReporter/status/1795352081492263413> ⁹⁴
- Kupfer, Matthew, "Russia-tailed AI-generated deepfake videos target US presidential elections, NATO", *Polygraph*, May 29, 2024. <https://www.polygraph.info/a/7633946.html>
- .Slugi Doppelganger" (in Russian), *Vot Tak TV*, May 21, 2024" ⁹⁵
<https://vot-tak.tv/novosti/21-05-2024-doppelganger-chast-2>
- .Joffe, Tzvi, "Israel has no right to defend itself, says Russia at UN", November 2, 2023 ⁹⁶
<https://www.jpost.com/breaking-news/article-771270>
- .Israel, Ukraine 'fight same battle against international law' says Russian UN diplomat", *i24NEWS*, February 27, 2024"
<https://www.i24news.tv/en/news/israel/diplomacy/1709022862-israel-ukraine-fight-same-battle-against-humanity-russian-un-deputy-envo>
- Slisco, Aila, "Russia Calls on UN to Sanction Israel", *Newsweek*, April 19, 2024
<https://www.newsweek.com/russia-calls-un-sanction-israel-1891924>
- . לוקאר ורותם, "כך עובדת...". ⁹⁷
- ...Belton et al., "Kremlin tries" ⁹⁸
<https://www.the7eye.org.il/511397>
- איתמר ב"ז, "וואלה? דא!", *העין השביעית*, 23 בפברואר, 2024. ⁹⁹
- Von L. Wienand, H. Molnár and N. Lindken, "Mysteriöse Kampagne gegen den Westen: Sie machen mit", ¹⁰⁰
T-Online, March 27, 2024
https://www.t-online.de/nachrichten/deutschland/id_100366874/fake-seiten-und-bots-diese-russen-arbeiten-fuer-kampagne-gegen-den-westen.html
- Adamsky, *Ibid.*, pp. 39–56 ¹⁰¹
- .Russian government approves list of unfriendly countries and territories", *TASS*, March 7, 2022" ¹⁰²
<https://tass.com/politics/1418197>
- . צ'רני, שם. ¹⁰³
- .כביר, עומר, "האויב התמקם בתוכנו: כך פועלת רשת ההשפעה האיראנית לפלג את הישראלים", *כלכליסט*, 19 בדצמבר, 2023. ¹⁰⁴
<https://www.calcalist.co.il/calcalistech/article/rkt62xkp6>
- .אייכנר, איתמר ופוקס, נינה, "תכנים אנטישמיים ו'שטיפת מוח מכוונת': טיקטוק תיחסם בישראל?", *Ynet*, 25 באפריל, 2024. ¹⁰⁵
<https://www.ynet.co.il/news/article/yokra13898467>
- .סימן טוב, דוד, פרז, מיכל, יסעור, ענבר ווינטר אופיר, "קמפיין השפעה 'אזרחי' אסלאמיסטי בישראל", *המכון למחקרי ביטחון לאומי*, 20 במארס, 2024. ¹⁰⁶
<https://www.inss.org.il/he/publication/civil-influence>
- Funk, Allie, Shahbaz, Adrian and Vesteinsson, Kian, "Freedom on the Net: The Repressive Power of Artificial" ¹⁰⁷
Intelligence, *Freedom House*, 2023
<https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2023/repressive-power-artificial-intelligence>
- .שיחה עם בכיר אוקראיני לשעבר, פברואר 2024. ¹⁰⁸
- Blake, Aaron, "Top GOPers' extraordinary comments on their party and Russian propaganda", *Washington Post*, ¹⁰⁹
 April 8, 2024
<https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/06/when-top-republican-says-russian-propaganda-has-infected-gop>
- RRN: une campagne numérique de manipulation de l'information complexe et persistante", *SGDSN*, June 13, 2023. ¹¹⁰

<https://www.sgdsn.gouv.fr/publications/maj-19062023-rrn-une-campagne-numerique-de-manipulation-de-linformation-complexe-et>

¹¹¹ וינר, אסף, "היערכות לאומית מול השפעה והתערבות זרה באמצעות רשתות חברתיות: ממצאים גלובליים ותמונת מצב ישראלית", המכון למחקרי ביטחון לאומי והמכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין במרכז למורשת המודיעין, 27 במארס, 2024.

<https://www.inss.org.il/he/publication/national-preparation>

¹¹² Belogolova, Olga, Foster, Lee, Rid, Thomas and Wilde, Gavin, "Don't Hype the Disinformation Threat Downplaying the Risk Helps Foreign Propagandists – but So Does Exaggerating It", *Foreign Affairs*, May 3, 2024.

<https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/dont-hype-disinformation-threat>

**מכון ירושלים
לאסטרטגיה ולביטחון**

© מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון

סיוון התשפ"ד | יוני 2024

טל': 02-940-6060 | www.jiss.org.il | info@jiss.org.il

facebook.com/JissDigital | twitter.com/JISS_Israel